

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький державний педагогічний університет

кафедра філософії

ФІЛОСОФІЯ

Методичний комплекс з навчальної дисципліни

Кривий Ріг – 2023

УДК 1(07): 378.147

Філософія. Методичний комплекс з навчальної дисципліни. Криворізький державний педагогічний університет, 2023. 51 с.

Укладачі:

к. філос. н., доц. А. І. Абдула,
к. філос. н., доц. Г. А. Балуга,
к. філос. н. М. М. Брюховецький,
к. філос. н., доц. Н. П. Козаченко,
к. філос. н., доц. О. В. Мішалова,
асист. О. Є. Оліфер,
к. філос. н., доц. О. П. Панафідіна,
д. філос. н., проф. Я. В. Шрамко.

Рецензенти:

Семененко Л.М., канд. філол. наук, доцент.
Панафідін І. О., канд. філос. наук, ст. викладач.

Затверджено на засіданні кафедри філософії 17 березня 2023 р., протокол №8.

Затверджено на засіданні наукової ради факультету української філології 23 березня 2023р., протокол № 9.

Зміст

Пояснювальна записка	5
Загальний опис навчальної дисципліни	6
Перелік першоджерел до курсу філософії	7
Змістовий модуль 1. Вступ до філософії	9
Тема 1.1. Філософія, її предмет, функції та структура	9
Лекція 1. Філософія як наука	9
Семінарське заняття № 1. Філософія як наука	9
Самостійна робота № 1. Філософія та світогляд	9
Змістовий модуль 2. Культурно-історичні типи філософії	11
Тема 2.1. Філософія Стародавнього Сходу	11
Самостійна робота № 2. Давньосхідна філософія	11
Тема 2.2. Антична філософія	11
Лекція № 2. Антична філософія	12
Семінарське заняття № 2. Антична філософія	12
Самостійна робота № 3. Антична філософія	12
Тема 2.3. Середньовічна філософія	13
Лекція № 3. Філософія Середніх віків	13
Семінарське заняття № 3. Середньовічна філософія	14
Тема 2.4. Філософія епохи Відродження	14
Самостійна робота № 4. Філософія доби Відродження	15
Тема 2.5. Філософія Нового часу та доби Просвітництва	15
Лекція № 4. Філософія Нового часу	16
Семінарське заняття № 4. Філософія Нового часу	16
Самостійна робота № 5. Філософія Нового Часу	16
Тема 2.6. Західна філософія кінця XVIII – XIX ст.	17
Лекція № 5. Західна філософія кінця XVIII – XIX ст.	18
Семінарське заняття № 5. Філософія XIX століття	18
Самостійна робота № 6. Західна філософія XIX – початку XX століття	18
Тема 2.7. Континентальні напрямки філософії XX ст.	19
Лекція № 6. Сучасна філософія: континентальні напрямки	20
Семінарське заняття № 6. Континентальні напрямки сучасної філософії	21
Самостійна робота № 7. Континентальні напрямки філософії XX ст.	21
Тема 2.8. Аналітична філософія	22
Лекція № 7. Сучасна філософія: аналітичний напрямок	22
Семінарське заняття № 7. Аналітичний напрямок сучасної філософії	23
Тема 2.9. Українська філософія	24
Лекція № 8. Українська філософія.	24
Семінарське заняття № 8. Українська філософія	24
Самостійна робота № 8. Українська філософія	24
Змістовий модуль 3. Філософія буття, свідомості та мови	27
Тема 3.1. Онтологія як загальна теорія буття	27
Лекція № 9. Онтологія як загальна теорія буття	27
Семінарське заняття № 9. Буття як фундаментальна категорія і проблема філософії	27
Самостійна робота № 9. Філософські проблеми буття і становлення	28
Тема 3.2. Філософія свідомості	28
Лекція № 10. Філософія свідомості	29

Семінарське заняття № 10. Проблема свідомості в філософії	29
Самостійна робота № 10. Філософські проблеми мови	30
Змістовий модуль 4. Філософія пізнання	32
Тема 4.1. Природа пізнання. Проблема істини	32
Лекція № 11. Філософська теорія пізнання (гносеологія)	32
Семінарське заняття № 11. Філософські проблеми пізнання	32
Самостійна робота № 11. Філософські проблеми пізнання	33
Тема 4.2. Філософія і методологія науки	33
Лекція № 12. Філософія і методологія науки	34
Семінарське заняття № 12. Філософія і методологія науки	34
Самостійна робота № 12. Філософія і методологія науки	35
Змістовий модуль 5. Соціальна філософія і філософія історії	36
Тема 5.1. Соціальна і політична філософія	36
Лекція № 13. Філософське розуміння суспільства (соціальна і політична філософія) ...	36
Семінарське заняття № 13. Проблеми соціальної і політичної філософії	36
Тема 5.2. Філософія історії	37
Лекція № 14. Філософія історії	38
Семінарське заняття № 14. Проблеми філософії історії	38
Самостійна робота № 13. Проблеми сучасної філософії історії	39
Змістовий модуль 6. Філософські проблеми людини	41
Тема 6.1. Філософська антропологія	41
Лекція № 15. Філософське розуміння людини (антропологія)	41
Семінарське заняття № 15. Людина як предмет філософської рефлексії	41
Самостійна робота № 14. Багатовимірна природа людського буття	42
Тема 6.2. Філософська теорія цінностей (аксіологія)	43
Лекція № 16. Філософська теорія цінностей (аксіологія)	43
Семінарське заняття № 16. Філософське вчення про цінності	43
Самостійна робота № 15. Аксіологічні засади людського життя	44
Орієнтовні питання для підсумкового самоконтролю студентів	46
Контроль успішності студентів	49
Шкала оцінювання відповіді на екзамені	50

Пояснювальна записка

Підготовка майбутніх педагогів передбачає ґрунтовне вивчення філософії як теоретичної основи світогляду, розуміння основних філософських понять і категорій і розвиток сучасної світоглядно-методологічної парадигми майбутніх педагогів. Курс філософії дає можливість студентам отримати необхідну систему знань щодо розвитку світової філософської думки та оволодіти вмінням застосовувати філософські знання в безпосередній педагогічній практиці та науковій діяльності. Методичний комплекс враховує зростаючий попит на оволодіння філософією як відповідним типом знань та способом розвитку критичного мислення студентів і узагальнює досвід викладання зазначеної дисципліни кафедрою філософії Криворізького державного педагогічного університету.

Методичний комплекс покликаний сприяти засвоєнню філософських знань студентами, сформуванню у студентів навички свідомого володіння філософськими способами міркування, навички абстрактного та критичного мислення; містить структуру залікового кредиту курсу, список обов'язкових першоджерел, плани лекційних та семінарських занять, питання до самостійної роботи, теми для написання наукових робіт, орієнтовний перелік питань для підсумкового контролю знань студентів, рекомендовану літературу, критерії поточного та підсумкового оцінювання.

В результаті вивчення курсу філософії, студент повинен:

- **засвоїти:** основні філософські категорії і принципи, функції філософії та місце філософії в системі культури;
- **знати:** специфіку філософії, її предмет та основні функції; основні філософські проблеми та підходи до їх вирішення; основний зміст зазначених у методичному комплексі розділів; напрямки історико-філософської думки (класичну та сучасну вітчизняну і світову філософію); зміст рекомендованих першоджерел.
- **вміти:** орієнтуватися у здобутках світової філософської думки, володіти відповідною термінологією, вміти визначати напрямки, представників та особливості культурно-історичних типів філософії;
- формулювати філософські проблеми та давати приклади їх вирішення у рамках тієї чи іншої філософської системи;
- застосовувати набуті знання при аналізі нагальних проблем сьогодення, розуміння світу, людини та суспільства;
- використовувати набуті знання при освоєнні психолого-педагогічних дисциплін;- використовувати філософські знання при формуванні своєї власної світоглядної позиції.

Структура курсу визначається відповідно програми навчальної дисципліни і включає наступні змістовні модулі: Вступ до філософії; культурно-історичні типи філософії; Філософія буття, свідомості та мови; філософія пізнання; соціальна філософія і філософія історії; філософські проблеми людини.

Основними формами навчальної роботи є: лекція, семінарське заняття і самостійна робота студентів. Програма навчальної дисципліни «Філософія» розрахована на 120 годин, що становить 4 кредити ECTS.

Загальний опис навчальної дисципліни

Курс: підготовка бакалаврів	Шифр спеціальності, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
Кількість кредитів, відповідних ECTS: 4	Всі спеціальності першого (бакалаврського) рівня	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Змістових модулів: 6		Нормативна	
Загальна кількість годин: 120	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	Рік підготовки:	
Тижневих годин для денної форми навчання – 3,5 з них: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 1,5		2	2
		Семестр	
		3,4	3,4
		Лекції	
		30 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		30 год.	8 год.
		Самостійна робота	
60 год.		104 год.	
Вид контролю: екзамен			

Перелік першоджерел до курсу філософії

I семестр

До семінарського заняття «Філософія як наука»

Рассел Б. Лекція 1. Мистецтво раціонального припущення. Мистецтво філософствування / пер. з англ. О. Панафідіна, Я. Шрамко. *Актуальні проблеми духовності*. 2017. Вип. 18. С. 81–98.

До семінарського заняття «Антична філософія»

Першоджерела на вибір:

- (а) Платон. Апологія Сократа // Платон. Діалоги. Харків : Фоліо, 2008. С. 21-51;
- (б) Платон. Крітон // Платон. Діалоги. Харків : Фоліо, 2008. С. 52-67.

До семінарського заняття «Середньовічна філософія»

Першоджерела на вибір:

- (а) Святий Августин. Сповідь. Київ : Основи, 1999. С. 177–191;
- (б) Аквінський Тома. Компендіум теології / пер. з латини В. Котусенко, І. Піговська, А. Поляк. Київ : Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського, 2011. Розділ 3–10. С. 50-57.

До семінарського заняття «Філософія Нового часу»

Першоджерела на вибір:

- (а) Декарт Р. Метафізичні розмисли (перший і другий розмисел). Київ : Юніверс, 2000. С. 18-33;
- (б) Локк Дж. Розвідка про людське розуміння. У чотирьох кн. Кн. 2: Про ідеї. Харків : Акта, 2002. Глава 1. Про ідеї навзагал та про їхнє походження. С. 5-33;
- (в) Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права (Книга 1). Київ : Port-Royal, 2001. С. 5-30.

До семінарського заняття «Філософія ХІХ століття»

Кант І. Відповідь на питання «Що таке Просвітництво?» Київ : Всесвіт, 1989. № 4. С. 135-138.

До семінарського заняття «Континентальні напрямки сучасної філософії»

Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. Читанка з історії філософії: У 6 кн. Кн. 6.: Зарубіжна філософія ХХ ст. / Під ред. Г. Волинки Київ : Довіра, 1993. С. 131-139.

До семінарського заняття «Аналітичний напрямок сучасної філософії»

Карнап Р., Ган Г., Нейрат О. Наукове світорозуміння – Віденський гурток. *Актуальні проблеми духовності*. Вип. 13. Кривий Ріг, 2012. С. 97-114.

До семінарського заняття «Українська філософія»

Сковорода Г. Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті // Твори: В 2-х т. Т. І. С. 325-358.

II семестр

До семінарського заняття «Буття як фундаментальна категорія і проблема філософії»

Аристотель. Книга перша (А): гл. 1-6. *Метафізика*. Харків : Фоліо, 2020. С. 17–30.

До семінарського заняття «Проблема свідомості в філософії»

Поппер К. Р. Знання і психофізична проблема: На захист взаємодії. *Актуальні проблеми духовності*. 2022. Вип. 23.

До семінарського заняття «Філософські проблеми пізнання»

Юм Д. Глава 12. Про академічну, або скептичну, філософію. *Актуальні проблеми духовності*. 2020. № 21, С. 89–101.

До семінарського заняття «Філософія і методологія науки»

Поппер К. Логіка наукового відкриття. Огляд деяких фундаментальних проблем. *Актуальні проблеми духовності*. 2021. Вип. 22. С. 170–192.

До семінарського заняття «Проблеми соціальної і політичної філософії»

Поппер К. Тоталітарна справедливість. Відкрите суспільство та його вороги.: в 2 т / пер. з англ. О. Коваленко. Т. 1 : У полоні Платонових чар : Гегель, Маркс та послідовники. Київ : Основи, 1994. С.103-139.

До семінарського заняття «Проблеми філософії історії»

Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії. Київ : Основи, 1996. С. 54-64, 328-332.

До семінарського заняття «Людина як предмет філософської рефлексії»

Фромм Е. Мати або бути. Київ : Український письменник, 2010. Ч. 3. Нова людина і нове суспільство. С. 180-188.

До семінарського заняття «Філософське вчення про цінності»

(а) Ріккерт Г. Природа і культура / Філософія: Хрестоматія для аспірантів : Навчальний посібник. Мелітополь, 2018. С. 294-296.

(б) Віндельбандт В. Що таке філософія? / Філософія: Хрестоматія для аспірантів : Навчальний посібник. Мелітополь, 2018. С. 297-299.

Змістовий модуль 1. Вступ до філософії

Тема 1.1. Філософія, її предмет, функції та структура

Проблема визначення предмету філософії. Знання і мудрість. Ознаки філософського мислення. Означення філософії: науковий підхід (філософія як наука), категоріальний підхід (філософія як категоріальне осягнення реальності), світоглядний підхід (філософія як теоретичний світогляд), діяльнісний підхід (філософія як філософствування), морально-практичний підхід (філософія як вчення про правильне життя). Світогляд. Філософія як теоретична основа світогляду. Зв'язок міфології, релігії та філософії. Генезис філософії. Східна і західна парадигми філософії. Особливості філософського знання (плюралістичність, абстрактність, раціональність, критичність, системність). Специфіка філософських проблем. Специфіка філософських понять (метафізика, проблема, буття, цінність, людина, світ, реальність тощо). Розділи філософії. Філософські дисципліни. Методи філософії (умоглядний, абстрактно-логічний, аналітичний, критичний, герменевтичний, феноменологічний, метод мисленого експерименту тощо). Культурно-історичні типи європейської філософії. Філософія в системі культури. Функції філософії.

Лекція 1. Філософія як наука

Основні питання лекції

1. Специфіка філософського знання. Проблема предмету та означення філософії. Методи філософії.
2. Специфіка філософських проблем та основні розділи філософії.
3. Історія філософії як спосіб існування філософії. Парадигмальність філософського знання.

Семінарське заняття № 1. Філософія як наука

План заняття

1. Підходи до означення філософії. Проблема визначення предмету філософії.
2. Особливості філософського знання. Основні проблеми, головні розділи філософії та їх ключові поняття.
3. Місце філософії в системі наукового знання. Функції філософії.

Першоджерела до семінару

Рассел Б. Лекція 1. Мистецтво раціонального припущення. Мистецтво філософствування / пер. з англ. О. Панафідіна, Я. Шрамко. *Актуальні проблеми духовності*. 2017. Вип. 18. С. 81–98.

Самостійна робота № 1. Філософія та світогляд

1. Світогляд, його структура та функції.
2. Історичні типи світогляду, їх особливості та взаємозв'язок.
3. Східна і західна парадигми філософствування: порівняльна характеристика.
4. Культурно-історичні типи європейської філософії.

Література до теми

Підручники та навчальні посібники

1. Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. С. 7–16.
2. Історія філософії в термінах : термінологічний словник / А.І. Абдула, Н.П. Козаченко, О.П. Панафідіна. КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. С. 7-14.
3. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підручник. Київ, 2005. С. 9-36.
4. Баумейстер А. Вступ до філософських студій, або Інтелектуальні подорожі до країни філософії : наук, посіб. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 8–46.
5. Фюрст М., Тринкс Ю. Філософія: Підручник. Київ : Дух і Літера, 2019. С. 15-28

Додаткова література

1. Булатов М. Про методи філософствування. *Філософська думка*. 2004. № 5.
2. Гільдебранд Д. фон. Що таке філософія? Львів, 2008.
3. Попович М.В. Що таке філософія? *Філософська думка*. 2006. № 1. С. 3-24.
4. Шегута М.А. Чи потрібна історія філософії? *Філософська думка*. 2008. № 2. С. 3-14.
5. Шрамко Я.В. Філософія: наука чи світогляд? *Актуальні проблеми духовності*. Кривий Ріг, 2010. Вип. 11. С. 98-112.
6. Шрамко Я.В. Природа філософії та її предмет. *Актуальні проблеми духовності*. Кривий Ріг, 2014. Вип. 15. С. 1-13.
7. Ярош О. Про долю філософії та її історичні межі. *Філософська думка*. 2002. № 4.
8. Оліфер О. Є. Передмова до перекладу Д. Юма «Про академічну, або скептичну, філософію». *Актуальні проблеми духовності*. 2020. Вип. 21. С. 83–88.
9. Брюховецький М. Філософське і наукове знання: проблема співвідношення. *Актуальні проблеми духовності*. 2011. Вип. 12. С. 131–137.

Орієнтовні теми наукових робіт до змістового модуля І.

1. Специфіка філософських понять.
2. Методи філософії та філософствування.
3. Мисленний експеримент як метод сучасної філософії.
4. Філософія як культурна цінність.
5. Специфіка філософських проблем.
6. Поняття «мудрість» та його історична еволюція.
7. Концепції походження філософії.
8. Філософія і наука. Проблема науковості філософії.
9. Європейська філософія як основа європейської культури.

Змістовий модуль 2. Культурно-історичні типи філософії

Тема 2.1. Філософія Стародавнього Сходу

Особливості східної парадигми філософствування: тісний зв'язок філософії з міфологією та релігією, морально-практична спрямованість, орієнтація на самопізнання, споглядальне ставлення до світу.

Давньоіндійська філософія. Веданта (сансара і карма, Брахман – істинна реальність, що не володіє атрибутами, майя як ілюзорний прояв Брахмана, мокша – звільнення шляхом набуття знання, дхарма – спосіб існування, істина, правила поведінки). Джайнізм (аскетизм, природа людської душі, вчення про нескінченність і циклічність Всесвіту, дхарма як істинне знання, «три перлини» джайнів). Буддизм (анітья – уявлення про змінність всього суцього, дхарми – атомарні події, основа світобудови, що складають досвід живих істот, анатман, медитація як спосіб пізнання, карма, сансара як емпіричне існування та нірвана як ідеальний стан). Чарвака (вчення про 4 елементи, матерія як єдина реальність).

Давньокитайська філософія. Конфуціанство (гуманність, взаємність, обов'язок, шанування батьків, ритуал; структура суспільства і місце людини в ній, «виправлення імен»). Даосизм (Дао як всезагальний закон, Де як його індивідуальний прояв, у-вей – недіяння, простота і мудрість – ідеали даоса, «три скарби» даосів).

Самостійна робота № 2. Давньосхідна філософія

1. Давньоіндійська філософія: особливості, основні школи (веданта, джайнізм, буддизм, чарвака).
2. Давньокитайська філософія: особливості, основні школи (конфуціанство, даосизм, легізм).

Література до теми

1. Історія філософії в термінах : термінологічний словник / А.І. Абдула, Н.П. Козаченко, О.П. Панафідіна. КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. С. 7-14.
2. Петрушенко В.Л. Філософія: Підручник. Львів, 2008. С. 42-60.
3. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підручник. Київ, 2005. С. 46-55.

Тема 2.2. Антична філософія

Передумови виникнення та особливості античної філософії. Основні етапи розвитку античної філософії. Досократичний період (Мілетська школа, Геракліт, Піфагорійський союз, елейці). Мілетська школа: Фалес, Анаксімен, Анаксимандр. Натурфілософія. Пошук першооснови суцього (архе), проблема субстанції. Піфагорейський союз: число як першооснова суцього. Вчення про кількісні закономірності світу. Гармонія. Елейська школа (елейці): Парменід, Зенон Елейський, Ксенофан, Мелісс. Проблема природи буття. Вчення про незмінність та єдиність буття. Співвідношення буття та мислення, буття і небуття. Пізнання: шлях розуму та

шлях відчуттів. Апорії Зенона. Геракліт: вчення про постійні зміни і рух. Стихійна діалектика. Вчення про логос.

Класична доба. Атомізм Левкіппа і Демокрита. Ідея множинності буття. Формування ідеї детермінізму. Демокритівські ідеї розвитку та культурного прогресу. Антропологічний поворот: софісти, Сократ. Гносеологічний та етичний релятивізм софістів. Етичний раціоналізм Сократа. Знання як благо. Сократичний метод (іронія, маевтика, діалектика). Філософія Платона. Вчення про буття (ідеї), співвідношення світу ідей та світу речей. Теорія пізнання як «пригадування» (анамнезу). Знання і гадка, поняття істини. Вчення про ідеальну державу. Філософія Аристотеля: проблема предмету філософії («перша» і «друга» філософія), критика платонівського вчення про ідеї. Онтологія Аристотеля: співвідношення матерії та форми, чотири причини суцього. Гносеологія Аристотеля: досвід – джерело знання, види знань, мислення як вища пізнавальна здібність людини. Природа істини. Вчення про категорії. Аналітика Аристотеля. Людина як «політична тварина». Політія.

Елліністично-римський період. Епікуреїзм. Матеріалізм та атомізм Епікура. Атараксія. Стоїцизм. Детермінізм та телеологізм. Адіафора – моральна байдужість. Апатія. Фаталізм стоїків. Скептицизм. Вчення про неможливість достовірного знання. Агностицизм. Епохе як утримання від будь-яких суджень про світ. Тропи. Неоплатонізм. Єдине. Ієрархічна будова буття. Еманация.

Лекція № 2. Антична філософія

Основні питання лекції

1. Особливості й основні етапи розвитку античної філософії.
2. Основна проблематика ранньої античної філософії.
3. Поворот античної філософії до людини: софісти і Сократ.
4. Філософські системи Платона і Аристотеля.

Семінарське заняття № 2. Антична філософія

План заняття

1. Виникнення античної філософії, її особливості та етапи розвитку.
2. Антропологічний поворот: софісти і Сократ.
3. Філософія Платона: вчення про буття (ідеї), природу пізнання, людину та ідеальну державу.
4. Філософія Аристотеля: проблема предмету філософії, «перша» і «друга» філософія, критика платонівського вчення про ідеї. Аристотелівське вчення про буття (матерія і форма, концепція чотирьох причин), природу пізнання, сутність людини і держави.

Першоджерела до семінару (на вибір)

- (а) Платон. Аполонія Сократа // Платон. Діалоги. Харків : Фоліо, 2008. С. 21-51.
- (б) Платон. Крітон // Платон. Діалоги. Харків : Фоліо, 2008. С. 52-67.

Самостійна робота № 3. Антична філософія

1. Рання грецька філософія. Її представники та основні проблеми (Мілетська школа, Елеати, Піфагорійський союз, Геракліт).
2. Ідеї атомізму і детермінізму у філософії Демокрита.
3. Антична філософія епохи еллінізму. Епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм.
4. Вчення неоплатонізму та його вплив на християнську теологію.

Література до теми

Філософська класика

Аристотель. Політика. Київ : Основи, 2000.

Підручники та навчальні посібники

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. Київ, 2001. Теми 1, 2.
2. Історія філософії в термінах : термінологічний словник / А.І. Абдула, Н.П. Козаченко, О.П. Панафідіна. КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. С. 30-43.
3. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підручник. Київ, 2005. С. 56-74.
4. Татаркевич В. Історія філософії: Т. 1: Антична і середньовічна філософія. Львів : Свічадо, 2006. С. 19-190.

Тема 2.3. Середньовічна філософія

Середньовічна філософія, джерела та основні риси її парадигми: теоцентризм, креаціонізм та одкровення. Основні проблеми середньовічної філософії: проблема універсалій, проблема співвідношення знання і віри, співвідношення сутності та існування, суцього і належного, проблема свободи волі.

Апологетика: захист християнства від критики та його обґрунтування (К. Тертуліан, Лактацій, Оріген).

Патристика: філософське формулювання і тлумачення догматів християнства, вирішення проблеми співвідношення віри і розуму. Августин Аврелій (Блаженний): звернення до платонівської філософії (реалізм, держава як історична необхідність, «Град земний і град Божий»).

Схоластика: побудова християнської доктрини на раціональних засадах, томістська ідея гармонії віри і розуму. П. Абеляр: сумнів та критичний розум як засоби дослідження, віра, що включає в себе розум. Фома Аквінський. Томізм. Звернення до аристотелівської філософії. Щаблі мудрості. Трансцендентальне. Предмет метафізики. Потрійне існування універсалій (до речей, в речах і після речей). Істина як співпадіння речі та інтелекту. «Tabula rasa» і «загальні схеми» людського пізнання. Докази буття Бога. Держава як природна необхідність людини. Природне право і божественний закон. У. Оккам. Критика платонізму та аристотелізму. «Бритва Оккама». Індивідуальне як предмет пізнання. Номіналізм. Канони наукового методу: експеримент, дослідження не сутності об'єкту, а способу його існування. Проблема природи універсалій: реалізм, номіналізм, концептуалізм (Еріугена, Ансельм Кентерберійський, Росцелін, П. Абеляр, У. Оккам).

Лекція № 3. Філософія Середніх віків

Основні питання лекції

1. Витоки, особливості та етапи розвитку середньовічної філософії, її основна проблематика.
2. Патристика і формулювання догматів християнства. Представники та основні філософські ідеї західної та східної патристики.
3. Схоластична філософія, її проблеми та представники. Характеристика схоластичного методу.

Семінарське заняття № 3. Середньовічна філософія

План заняття

1. Джерела та основні риси філософії середньовіччя.
2. Патристика. Філософське формулювання християнських догматів. Вчення Августина Аврелія про людину, Бога та світ, державу. Проблеми теодицеї та співвідношення віри і розуму.
3. Схоластика, її особливості. Проблема універсалій і специфіка її вирішення середньовічними мислителями: реалізм (Ансельм Кентерберійський, Фома Аквінський), номіналізм (І. Росцелін), концептуалізм (П. Абеляр, У. Оккам).
4. Філософсько-теологічна система Фоми Аквінського: концепція двоїстої істини, докази буття Бога, вчення про державу

Першоджерела до семінару (на вибір)

- (а) Святий Августин. Сповідь. Київ : Основи, 1999. С. 177–191.
- (б) Аквінський Тома. Компендіум теології / пер. з латини В. Котусенко, І. Піговська, А. Поляк. Київ : Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського, 2011. Розділ 3–10. С. 50-57.

Література до теми

Філософська класика

Августин Св. Сповідь / Пер. з латини. Київ : Основи, 1996.

Підручники та навчальні посібники

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії: підручник. Київ : Либідь, 2001. [Розділ І. Історичні типи філософствування. Тема 3. Філософія західноєвропейського середньовічного суспільства].
2. Історія філософії: Підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2003. [Розділ 1. П. Філософія Західної Європи. Глава 2. Філософія Середньовіччя].
2. Кондзьолка В.В. Історія середньовічної філософії: навчальний посібник. Львів : Світ, 2001.
3. Коплстон Ф. Середньовічна філософія. Київ, 1997.

Додаткова література

1. Ал Сувеліан Х. Загальна характеристика концепцій справедливості в античній та середньовічній філософії (огляд визначень). *Філософська думка*. 2001. № 3. С. 60-71.
2. Баумейстер А. Призначення філософії та її межі: інтелектуальний спадок Томи Аквінського. *Філософська думка*. 2011. № 4.
3. Коплстон Ф. Середньовічна філософія. Київ : Jet-Set, 1997.
4. Стадник М.М. Вплив християнства на формування світоглядів доби Відродження та Нового часу. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2008. № 1. С. 85-92.

Тема 2.4. Філософія епохи Відродження

Особливості філософії епохи Відродження: антропоцентризм і гуманізм, розуміння людини як суб'єкта творчої діяльності; звернення до античної філософії, оригінальна переробка і синтез ідей античних філософів (Платона, Демокрита, Епікура, Аристотеля, а

також античних стоїків та скептиків); антисхоластичність, звільнення з-під опіки католицької церкви; секуляризація; орієнтація на досягнення природознавства (геліоцентризм, географічні відкриття), поєднання їх з даними т.зв. «таємних» наук (алхімії, магії, астрології); переважно пантеїстична картина світу.

Гуманізм як напрям у розвитку культури та філософії Відродження (А. Данте, Ф. Петрарка, Л. Валла, М. Фіччіно, Е. Роттердамський).

Скептицизм М. Монтеня. Натурфілософські вчення доби Відродження (М. Копернік, Н. Кузанський, Дж. Бруно). Геліоцентрична система М. Коперніка. Зародження експериментального природознавства (Г. Галілей). Соціально-політичні концепції в філософії Відродження. Соціальні утопії Т. Мора, Т. Кампанелли. Вчення Н. Макіавеллі: політика і мораль, матеріальні інтереси як рушійна сила людської діяльності.

Самостійна робота № 4. Філософія доби Відродження

1. Передумови формування філософії доби Відродження, її особливості та періоди. Критика середньовічної філософії.
2. Гуманізм як напрям у розвитку філософії Відродження (Д. Аліг'єрі, Л. Валла, М. Фіччіно, Е. Роттердамський). Скептицизм М. Монтеня.
3. Натурфілософія (Н. Кузанський, Дж. Бруно). Геліоцентрична система Н. Коперніка та зародження експериментального природознавства (Г. Галілей).
4. Суспільно-політичні концепції епохи Відродження: Т. Мор, Т. Кампанелла, Н. Макіавеллі.

Література до теми

Філософська класика

Макіавеллі Н. Флорентійські хроніки. Державець. Київ : Основи, 1998.

Підручники та навчальні посібники

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. Київ, 2001. С. 75-92.
5. Мор Т., Кампанелла Т. Утопія. Місто Сонця / Перекл. з лат. Київ : Дніпро, 1988.
2. Петрушенко В.Л. Філософія: Підручник. Львів, 2008. С. 99-115.

Тема 2.5. Філософія Нового часу та доби Просвітництва

Особливості філософії Нового часу та Просвітництва: натуралізм, закладення основ матеріалістичного і механістичного розуміння природи; орієнтація на пізнання і перетворення об'єкта суб'єктом; раціоналістичність і просвітницький характер; критика середньовічносхоластичного та містико-магічного розуміння сутності пізнання; орієнтація на розробку наукового методу, який би забезпечив отримання достовірного знання про світ; віра у всемогутність людського розуму, необхідність перебудови суспільного життя на розумних засадах. Наукова революція XVII ст. та її осмислення в філософії Нового часу: протистояння емпірико-індуктивної (Ф. Бекон) та раціонально-дедуктивної методології (Р. Декарт, Г. Лейбніц). Проблема джерела знань: раціоналізм (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц) та емпіризм, сенсуалізм (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Д. Юм). «Ідоли» пізнання Ф. Бекона, принцип «радикального сумніву» Р. Декарта. Вчення Дж. Локка про первинні та вторинні якості. Суб'єктивний ідеалізм Дж. Берклі. Скептицизм Д. Юма. Проблема субстанції: монізм,

дуалізм, плюралізм. Французький матеріалізм XVIII ст. (Ж.О. де Ламетрі, П.-А. Гольбах, К.-А. Гельвецій, Д. Дідро). Механіко-метафізична картина світу.

Поняття природи людини. Механіцизм і соціологізаторство просвітницької антропології. Концепція розумного егоїзму. Уявлення про природу суспільства: теорія суспільного договору (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо).

Лекція № 4. Філософія Нового часу

Основні питання лекції

1. Особливості філософії Нового часу, її основні проблеми та представники.
2. Проблема джерел та методу пізнання. Раціоналістичні концепції XVII – XVIII ст. Емпірико-сенсуалістичний напрям у філософії Нового часу.
3. Проблема субстанції та основні підходи до її розв'язання.
4. Філософія європейського Просвітництва: проблематика і представники.

Семінарське заняття № 4. Філософія Нового часу

План заняття

1. Особливості філософії Нового часу. Формування моделі нової науки. Вчення Ф. Бекона про ідоли і шляхи пізнання, його емпірико-індуктивний метод.
2. Філософія Р. Декарта: раціоналістична методологія, принцип універсального сумніву, головні правила наукового методу, вчення про вроджені ідеї та істину. Дуалізм Декарта та психофізична проблема як проблема співвідношення душі і тіла.
3. Критика декартівської теорії вроджених ідей у філософії Дж. Локка, його вчення про джерела походження ідей та їх види. Філософія Д. Юма: вчення про враження та ідеї, проблема причинності, «поміркований скептицизм».
4. Соціально-філософські ідеї Просвітництва (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.Ж. Руссо).

Першоджерела до семінару (на вибір)

- (а) Декарт Р. Метафізичні розмисли (перший і другий розмисел). Київ : Юніверс, 2000. С. 18-33.
- (б) Локк Дж. Розвідка про людське розуміння. У 4-х кн. Кн. 2: Про ідеї. Харків : Акта, 2002. (Глава перша. Про ідеї навзагал та про їхнє походження). С. 533.
- (в) Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права (Книга 1). Київ : Port-Royal, 2001. С. 5-30.

Самостійна робота № 5. Філософія Нового Часу

1. Філософське вчення Б. Спінози про єдину субстанцію, її атрибути і модуси, пантеїзм, детермінізм і свободу.
2. Філософія Г. Лейбніца: поняття «субстанційної форми» (монади), ієрархія монад, принцип напередвстановленої гармонії, «істини розуму» та «істини факту», логічні критерії істини.
3. Вчення про реальність і критика «матеріальної субстанції» у філософії Дж. Берклі, його іматеріалізм.

Література до теми

Філософська класика

Локк Дж. Два трактати про врядування. Київ : Основи, 2001.

Підручники та навчальні посібники

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. Київ, 2001. Тема 5.
2. Рассел Б. Історія західної філософії / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Тарашука. Київ : Основи, 1995. С. 441-563.
3. Історія філософії в термінах : термінологічний словник / А.І. Абдула, Н.П. Козаченко, О.П. Панафідіна. КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. С. 64-72.
4. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підручник. Київ, 2005. С. 87-116.
5. Рьод В. Шлях філософії: ХІХ–ХХ ст. / Пер. з нім. М.Д. Култаєвої, В.І. Кебуладзе, В. Терлецького. Київ: Дух і Літера, 2010. С. 16-83.

Додаткова література

1. Астахова Т.Г. Картезіанський дуалізм: pro et contra. *Грані*. 2013. № 10. С. 73-77.
2. Астахова Т.Г. Актуальність проблеми взаємозв'язку духовного і тілесного у філософії корифеїв Нового часу. *Грані*. 2013. № 11. С. 94-99.
3. Гусев В.І. Західна філософія Нового часу ХVІІ-ХVІІІ ст. Київ, 1998.
4. Остапець І.Ю. Теоретичні моделі реалізації свободи в працях мислителів Нового часу. *Грані*. 2014. № 5. С. 18-23.
5. Петрушенко В. Гносеологічна концепція Р. Декарта. *Філософська думка*. 2007. № 6. С. 34-38.
6. Самардак М.М. Суспільний ідеал Дж. Локка. *Філософська думка*. 2006. № 2. С. 51-60.
7. Стасенко С.О. Біля витоків сучасного лібералізму: ідеї Ж. Кальвіна та Дж. Локка про цивільне правління та свободу совісті. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2013. № 2. С. 50-56.
8. Фюрст М., Тринкс Ю. Філософія : підручник. Київ : Дух і Літера, 2019. С. 111-126.

Тема 2.6. Західна філософія кінця ХVІІІ – ХІХ ст.

Класична німецька філософія, її витоки, ключові проблеми та етапи розвитку. Критична філософія І. Канта та кантівський «коперніканський переворот» в теорії пізнання. Гносеологія Канта як спосіб подолання антиномії емпіризму та раціоналізму Нового часу. Априорне і апостеріорне в знанні. Поняття «речі самої по собі» («ноумени») та

«речі для нас» («феномени»). Етика Канта. Ригоризм. Категоричний імператив як вищий моральний закон.

Філософія німецького ідеалізму (Й.Г. Фіхте, Ф.В. Шеллінг, Г.В.Ф. Гегель). Абсолютний ідеалізм Г. Гегеля, абсолютна ідея (світовий розум) як універсальна духовна субстанція світу. Філософська система Гегеля, її панлогізм: логіка, філософія природи, філософія духа. Суспільство і його історія як об'єктивний дух. Усвідомлення свободи як головний критерій суспільного прогресу. Гегелівська діалектика як теорія і метод, її особливості.

Марксистська філософія, її витоки, основні ідеї і принципи. Ідея відчуження праці і суспільство відчуженої людини. Приватна власність як соціальна основа відчуження. Діалектичний матеріалізм. Історичний матеріалізм. Матеріалістичне розуміння людини й

суспільства (історії). Розвиток суспільства як природно-історичний процес. Поняття суспільно-економічної формації.

Лекція № 5. Західна філософія кінця XVIII – XIX ст.

Основні питання лекції

1. Загальна характеристика західної філософії кінця XVIII – XIX ст.
2. Критична філософія І. Канта, її витоки та основні проблеми.
3. Система абсолютного ідеалізму Г. Гегеля. Праве і ліве гегельянство.
4. Марксистська філософія, її особливості, розділи та ідеї.

Семінарське заняття № 5. Філософія XIX століття

План заняття

1. Теоретична філософія І. Канта: критика емпіризму і раціоналізму, «коперніканський переворот» у розумінні пізнання, трансцендентальний суб'єкт і його пізнавальні здатності, проблема меж наукового пізнання, антиномії чистого розуму.
2. Практична філософія І. Канта: пріоритет практичної філософії над теоретичною, зв'язок свободи і моралі, ідея морального обов'язку, категоричний імператив.
3. Філософська система Г. Гегеля: логіка, філософія природи, філософія духу. Суспільство і його історія як об'єктивний дух. Гегелівська діалектика як теорія і метод, її особливості.
4. Марксистська філософія, її витоки, загальна характеристика та основні ідеї.

Першоджерела до семінару

Кант І. Відповідь на питання «Що таке Просвітництво?» Київ : Всесвіт, 1989. № 4. С. 135-138.

Самостійна робота № 6. Західна філософія XIX – початку XX століття

1. Виникнення філософії науки: позитивна філософія О. Конта, еволюціонізм Г. Спенсера, індуктивізм Дж. Ст. Мілля. Другий позитивізм: (Е. Мах, Р. Авенаріус).
2. Неокантіанство: основна проблематика у вченнях представників Марбурзької (Г. Коген, П. Наторп, Е. Кассірер) та Баденської (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) шкіл.
3. Прагматизм як теорія мислення і метод (Ч. С. Пірс), теорія істини і моральне вчення (В. Джемс), інструментальна логіка і вчення про проблемні ситуації (Дж. Дьюї).

Література до семінарського заняття 5

Філософська класика

Кант І. Критика чистого розуму. Київ : Юніверс, 2000.

Підручники та навчальні посібники

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. Київ, 2001. Тема 6.
2. Рьод В. Шлях філософії: XIX–XX ст. / Пер. з нім. М.Д. Култаєвої, В.І. Кебуладзе, В. Терлецького. Київ : Дух і Літера, 2010. С. 145-192.
3. Історія філософії в термінах : термінологічний словник / А.І. Абдула, Н.П. Козаченко, О.П. Панафідіна. КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. С. 73-81.

4. Рассел Б. Історія західної філософії / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Таращука. Київ : Основи, 1995. С. 651-658.
5. Рассел Б. Історія західної філософії / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Таращука. Київ : Основи, 1995. С. 651-658.

Додаткова література

1. Гегель Г.В.Ф. Феноменологія духу. Київ : Основи, 2004.
2. Єрмоленко А. Принцип універсалізації Канта. *Філософська думка*. 2004. № 5.
3. Козловський В. Кантівська рецепція метафізичних і психологічних концептів «школи Ляйбніца-Вольфа». *Філософська думка*. 2008. № 5. С. 80-102.
4. Кушаков Ю. Філософія права І. Канта та сучасність. *Філософська думка*. 2005. № 1.
5. Лой А. Моральність як чинник цивілізованості та культури: концепція Імануїла Канта. *Філософська думка*. 2004. № 5.
6. Павлова Т.С. Співвідношення етики і права у філософії І. Канта. *Грані*. 2007. № 2. С. 80-82.
7. Павлова Т.С. Гегелівська система права у контексті його вчення про дух. *Грані*. 2011. № 1. С. 77-79.
8. Панафідіна О. Імануїл Кант і дві «лінії у філософії». *Актуальні проблеми духовності*. 2017. Вип. 18. С. 3–27.
9. Панафідіна О. Концепція зрілого розуму у філософії І. Канта. *Актуальні проблеми духовності*. 2021. Вип. 22. С. 43–69.
10. Панафідіна О. Проблема термінологізації німецької філософії кінця XVIII – початку XIX ст.: радянська версія. *Актуальні проблеми духовності*. 2016. Вип. 17. С. 16–36.
11. Терлецький В. Кантове вчення про «a priori» в онтологічній перспективі. *Філософська думка*. 2007. № 6. С. 21-40.

Література до самостійної роботи № 6

Підручники та навчальні посібники

1. Історія філософії / За ред. В.І. Ярошовця. Київ, 2010. Ч. II. Модерна філософія кінця XIX–XX ст.
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія : підручник. Київ, 2005.
3. Філософія / За ред. І. Ф. Надольного. Київ, 2006

Додаткова література

1. Демішева І.О. Застосування теорій Чарльза Пірса та Чарльза Моріса до семіотичного аналізу політичного дискурсу. *Грані*. 2010. № 2. С. 173-178.
2. Мінаков М. Кантівське поняття «віри розуму» та його доля у філософії XIX–XX сторіч. *Філософська думка*. 1999. № 6.
3. Панич О. Дж. Ст. Міль і традиція аналітичної філософії. *Філософська думка*. 2011. № 3. С. 28-46.

Тема 2.7. Континентальні напрямки філософії XX ст.

Особливості, ключові проблеми і теми західної філософії (співіснування раціоналістичних та ірраціоналістичних філософських напрямків; антропологічний та лінгвістичний повороти). Джерела формування та передумови розвитку в концепціях XIX ст.

(А. Шопенгауер та засади філософського ірраціоналізму; С. К'єркегор як попередник філософії екзистенціалізму; О. Конт, Дж. Мілль та становлення позитивізму). Основні течії та напрямки філософії ХХ ст.

Поняття світової волі та волі до життя. Світ як воля і уявлення. Філософія життя (Ф. Ніцше, В. Дільтей, Г. Зіммель, О. Шпенглер та ін.). Критика раціоналістичної філософії. Філософські погляди Ф. Ніцше: нігілізм, воля до влади, переоцінка цінностей, імморалізм та ідея надлюдини, ідея вічного повернення.

Феноменологія як філософське вчення Е. Гуссерля про природу людської свідомості й можливості її осягнення. Поняття феноменів як цілісних структурних одиниць свідомості, їх інтенціональна природа. Розуміння буття як кореляту свідомості. Поняття свідомості та інтерсуб'єктивності у феноменології. Феноменологічний метод, його роль у виявленні «чистих структур» свідомості. Феноменологічна редукція. Вчення про «життєвий світ» і кризу європейського суспільства.

Екзистенціалізм (М. Гайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Г. Марсель та ін.). Існування людини – предмет і головна тема екзистенціалізму. «Екзистенція» як справжнє буття, її основні риси і проблема осягнення. Поняття «пограничних ситуацій». Особистість і суспільство: конфліктність їх взаємовідносин. Проблема свободи особистості як проблема свободи вибору. Заперечення можливості наукового пізнання буття людини. Волюнтаризм й ірраціоналізм екзистенціалізму.

Неомарксизм (західний марксизм). Франкфуртська школа (Т. Адорно, М. Горкхаймер, Г. Маркузе, Ю. Габермас), фрейдомарксизм (В. Райх, Г. Маркузе, Е. Фромм), екзистенціалістський марксизм (К. Касторіадіс, К. Лефевр, частково Ж.-П. Сартр). Проблеми сучасного суспільства як споживацького, аналіз питань ідеології, тоталітаризму, масової культури, технізації та культу споживання.

Філософія психоаналізу (З. Фрейд, К.-Г. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм). Біологізація сутності людини Фрейдом. Природа людської психіки як предмет філософсько-психологічного аналізу, її структура: «Воно» (Id) – «Я» (Ego) – «Над-Я» (Super-Ego). Несвідоме і підсвідоме, їх місце і роль у житті людини. «Лібідо» як фактор творчої активності особистості. Поняття сублімації, принципи задоволення, реальності та самоконтролю у поведінці людини. Розуміння культури, її репресивна функція. «Коллективне несвідоме» та архетипи в концепції К. Юнга. Неофрейдизм.

Герменевтика (Ф. Шлейєрмахер, В. Дільтей, М. Гайдеггер, Г. Гадамер, П. Рікьор, К.-О. Апель). Історичні корені герменевтики як мистецтва тлумачення текстів і метода гуманітарних наук. Розуміння герменевтики як загальної теорії інтерпретації (німецький романтизм). Г. Гадамер – фундатор герменевтики як філософії розуміння, онтологічного вчення про буття. Поняття розуміння та передрозуміння, смислу і значення у герменевтиці. Мова як «фундаментальний шар конструювання світу» (Гадамер), її природа і роль в інтерпретації тексту. Поняття «герменевтичного кола».

Лекція № 6. Сучасна філософія: континентальні напрямки.

Основні питання лекції

1. Передумови формування філософії ХХ ст., її основні проблеми і напрямки.
2. Ірраціоналістична філософія А. Шопенгауера. Ф. Ніцше та філософія життя.
3. Феноменологія Е. Гуссерля як вчення про природу людської свідомості.
4. Екзистенціалізм: проблема існування людини у світі.
5. Західний марксизм: особливості, представники та головні ідеї.

Семінарське заняття № 6. Континентальні напрямки сучасної філософії.

План заняття

1. Витоки континентальної філософії. Ірраціоналістична філософія А. Шопенгауера, філософські ідеї Ф. Ніцше.
2. Екзистенційна філософія (М. Гайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю): проблеми буття та свободи людини.
3. Особливості і головні напрямки західного марксизму (неомарксизму). Проблеми сучасного суспільства та ідеології у філософії Франкфуртської школи (Т. Адорно, М. Горкхаймер, Г. Маркузе).

Першоджерела до семінару

Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. Читанка з історії філософії: У 6 кн. Кн. 6.: Зарубіжна філософія ХХ ст. / Під ред. Г. Волинки. Київ : Довіра, 1993. С. 131-139.

Самостійна робота № 7. Континентальні напрямки філософії ХХ ст.

1. Герменевтика як метод гуманітарних наук. Дослідження проблем інтерпретації та розуміння (В. Дільтей, Г. Гадамер, П. Рікьор).
2. Феноменологія Е. Гуссерля як вчення про природу людської свідомості. Іntenційність, феноменологічний метод і феноменологічна редукція. Поняття життєвого світу.
3. Філософія психоаналізу (З. Фрейд) та неофрейдизм (К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм).

Література до семінарського заняття № 6

Філософська класика

1. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо. Нарис феноменологічної онтології // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. Київ : Ваклер, 1996. С. 134-151.
2. Гуссерль Е. Криза європейського людства і філософія // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. Хрестоматія. Київ, 1996. С. 61-95.
3. Ясперс К. Про сенс історії // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. Хрестоматія. Київ, 1996. С. 134-207.

Підручники та навчальні посібники

1. Крічлі С. Вступ до континентальної філософії / Пер. з англ. В. Менжуліна. Київ : ТОВ «Стилос», 2008. С. 100-120
2. Історія філософії в термінах : термінологічний словник / А.І. Абдула, Н.П. Козаченко, О.П. Панафідіна. КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. С. 106-111.
3. Кебуладзе В. Феноменологія. Навчальний посібник. Київ : ППС, 2002, 2005. С. 8-30.
4. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підручник. Київ, 2005. С. 143-162; 191-200.
5. Рьод В. Шлях філософії: ХІХ–ХХ ст. / Пер. з нім. М.Д. Култаєвої, В.І. Кебуладзе, В. Терлецького. Київ: Дух і Літера, 2010. С. 294-314.

Додаткова література

1. Богачов А. Філософський початок герменевтики (До історії визначення герменевтичного досвіду). *Філософська думка*. 2011. № 5.

2. Голубенко О.В. Екзистенційна аналітика феномена втечі у межах гайдеггерівського «Sein und Zeit»: феноменальний ви(каз)яв просторово-кінетичного підґрунтя. *Грані*. 2009. № 6. С. 97-102.
3. Гуссерль Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія. Вступ до феноменологічної свідомості. *Філософська думка*. 2002. № 3.

Література до самостійної роботи № 7

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. Київ, 2001. Тема 7, 9-11.
2. Історія філософії / За ред. В.І. Ярошовця. Київ, 2002. С. 542-546; 627-671.
3. Петрушенко В.Л. Філософія: Підручник. Львів, 2008. С. 194-198; 207-210.
4. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія : підручник. Київ, 2005. С. 162-166; 178-191.
5. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки: Хрестоматія. Київ, 1996.
6. Філософія / За ред. І.Ф. Надольного. Київ, 2006. С. 84-91; 118-120.

Тема 2.8. Аналітична філософія

Аналітичний напрямок філософії ХХ ст., його особливості, передумови виникнення, її основні школи і течії (неопозитивізм, лінгвістична філософія, критичний раціоналізм, сучасна аналітична філософія). Розділи філософського дослідження в сучасній аналітичній філософії. Виникнення аналітичної філософії (Г. Фреге, Б. Рассел, Дж. Мур). Лінгвістичний поворот у філософії ХХ ст. Аналіз мови як універсальний метод дослідження філософських проблем.

Неопозитивізм (М. Шлік, Р. Карнап, О. Нейрат, Г. Рейхенбах, А. Айєр та ін.). Віденський гурток. Розуміння філософії як методології науки. Програма подолання метафізики. Емпіризм як методологічна позиція неопозитивізму. Проблема зведення теоретичного знання до емпіричного. Протокольні висловлювання. Фізикалізм. Принцип верифікації, проблема демаркації науки і ненауки.

Критичний раціоналізм К. Поппера, його критика логічного позитивізму. Фалібілізм і фальсифікація. Метод спроб і помилок. Істина як правдоподібність. Еволюційна епістемологія. «Третій світ» як світ об'єктивного знання. Критика історизму. Концепція відкритого суспільства.

Постпозитивізм (Т. Кун, І. Лакатос, П. Фейєрабенд, С. Тулмін): моделі зростання наукового знання.

Лінгвістична філософія (Г. Райл, Дж. Остін, Г. Патнем). Перехід від спроб побудувати ідеальну мову до аналізу буденної мови. Концепція «мовних ігор» Л. Вітгенштейна. Неопрагматизм (У.В.О. Куайн).

Лекція № 7. Сучасна філософія: аналітичний напрямок

Основні питання лекції

1. Аналітичний напрямок філософії ХХ ст., його особливості, основні проблеми. Виникнення аналітичної філософії, філософські ідеї Г. Фреге і Б. Рассела.
2. Неопозитивізм: основні ідеї та представники. Віденський гурток.

3. Критичний раціоналізм К. Поппера, його полеміка з логічними позитивістами.
4. Філософія лінгвістичного аналізу. Пізній Л. Вітгенштейн: поняття «мовної гри». Аналіз буденної мови (Дж. Остін, Г. Райл).
5. Сучасна аналітична філософія: основна проблематика.

Семінарське заняття № 7. Аналітичний напрямок сучасної філософії

План заняття

1. Неопозитивізм, його основні ідеї та представники. Віденський гурток.
2. Критичний раціоналізм К. Поппера, його полеміка з логічними позитивістами.
3. Філософія лінгвістичного аналізу. Пізній Л. Вітгенштейн: поняття «мовної гри». Аналіз буденної мови (Дж. Остін і Г. Райл).

Першоджерела до семінару

Карнап Р., Ган Г., Нейрат О. Наукове світорозуміння – Віденський гурток. *Актуальні проблеми духовності*. Вип. 13. Кривий Ріг, 2012. С. 97-114.

Література до теми

Підручники та навчальні посібники

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. Київ, 2001. Тема 10.
2. Крічлі С. Вступ до континентальної філософії / Пер. з англ. В. Менжуліна. Київ: ТОВ «Стилос», 2008. С. 100-120.
3. Історія філософії в термінах : термінологічний словник / А.І. Абдула, Н.П. Козаченко, О.П. Панафідіна. КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. С. 106-111.
4. Кебуладзе В. Феноменологія. Навчальний посібник. Київ : ППС, 2002, 2005. С. 8-30.

Додаткова література

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгво-філософських учень. Київ : Академія, 2008.
2. Балута Г. «Мовна гра» як універсальний ігровий тип. *Актуальні проблеми духовності*. 2016. Вип. 17. С. 210–219.
3. Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги. Київ, 1994.
4. Попович М. Про можливості аналітичної філософії. *Філософська думка*. 2011. № 3. С. 5-21.
5. Потер М. Народження аналітичної філософії. *Філософська думка*. 2011. № 3.
6. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки / Пер. з фр. В. Шовкун. Київ : Основи, 1998.
7. Синиця А.С. Концепція «мовної гри» Л. Вітгенштейна. *Актуальні проблеми духовності*. Кривий Ріг, 2008. № 9. С. 126-134.
8. Шрамко Я. Аналітична соціальна та політична філософія. *Актуальні проблеми духовності*. 2019. Вип. 20. С. 1–17.
9. Шрамко Я. Основні напрямки аналітичної політичної філософії. *Актуальні проблеми духовності*. 2020. Вип. 21. С. 63–80.
10. Шрамко Я. Проблеми філософської онтології в аналітичній перспективі. *Актуальні проблеми духовності*. 2018. Вип. 19. С. 3–25.

Тема 2.9. Українська філософія

Джерела, процес становлення та основні етапи розвитку вітчизняної філософії. Особливості української філософської парадигми. Філософська думка доби Київської Русі (митрополит Іларіон, К. Туровський, К. Смолятич, «Ізборник Святослава»). Філософія доби бароко. Роль Києво-Могилянської Академії у розвитку української філософії (Ст. Яворський, Ф. Прокопович, Г. Кониський, І. Гізель, Й. Кононович-Горбацький, Г. Щербацький).

Антропологічна та гуманістична філософія Г. Сковороди. Київська релігійна філософія: П. Юркевич: філософія серця. Розробка філософії української національної ідеї діями Кирило-Мефодіївського товариства (М. Костомаров, Т. Шевченко, П. Куліш). Філософсько-соціологічні погляди громадівців. Соціальна філософія М. Драгоманова. Філософія мови О. Потебні.

Розвиток суспільно-політичної і філософської думки в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Історіософія М. Грушевського, філософія права Б. Кістяківського, вчення про ноосферу В. Вернадського, етика «конкордизму» В. Винниченка. Філософія в радянській Україні (20-80-ті роки ХХ ст.). Розробка філософських проблем представниками української діаспори. Філософська думка представників українського шістдесятництва. Українська філософія пострадянської доби.

Лекція № 8. Українська філософія.

Основні питання лекції

1. Джерела української філософії, основні етапи її розвитку та загальна характеристика.
2. Класичний етап у розвитку вітчизняної філософської думки. Філософське вчення Г. Сковороди.
3. Кирило-Мефодіївське товариство і філософія української національної ідеї.
4. Українська філософська думка кінця ХІХ–ХХ ст.

Семінарське заняття № 8. Українська філософія

План заняття

1. Джерела формування, особливості та етапи розвитку вітчизняної філософії.
2. Філософське вчення Г. Сковороди.
3. Філософія української національної ідеї представників Кирило-Мефодіївського товариства та громадівського руху (І. Франко, О. Потебня, М. Драгоманов).
4. Українська філософська думка кінця ХІХ – І пол. ХХ ст. (М. Грушевський, Б. Кістяківський, В. Вернадський, В. Винниченко).

Першоджерела до семінару

Сковорода Г. Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті. Тв. в 2-х т. Т. І. С. 325-358.

Самостійна робота № 8. Українська філософія

1. Філософські ідеї в Київській Русі ІХ-ХІІІ ст.
2. Поширення ідей гуманізму та Реформації в Україні ХІV-ХVІ ст.
3. Філософія українського бароко: основні філософські ідеї професорів Києво-Могилянської академії (І. Гізель, С. Яворський, Ф. Прокопович, Г. Кониський).
4. Філософія серця П. Юркевича.

Література до теми

Філософська класика

1. Драгоманов М.П. Вибране. Київ, 1991.
2. Історія філософії України. Хрестоматія. Київ, 1993.
3. Сковорода Г. Твори: у 2 т. Київ, 1994.
4. Юркевич П. Вибране. Київ, 1993.

Підручники та навчальні посібники

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. Київ, 2001. Розд. III.
2. Горський В.С., Кислюк К.В. Історія української філософії. Київ, 2004.
3. Історія філософії в термінах : термінологічний словник / А.І. Абдула, Н.П. Козаченко, О.П. Панафідіна. КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. С. 145-157.
4. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Київ, 1999.
5. Федів Ю.О., Мозгова Н.Т. Історія української філософії. Київ, 2000.

Додаткова література

1. Бойко М.П. Філософські та релігійні джерела формування поглядів КирилоМетодіївського товариства (Г. Сковорода, Т. Авсеньєв, Г.В.Ф. Гегель). *Грані*. 2006. № 5. С. 55-60.
2. Гнатенко П.І. Основні риси і особливості української філософії. *Грані*. 2002. № 4. С. 58-60.
3. Гнатюк Я.С. Український кордоцентризм у конфлікті міфологій та інтерпретацій. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2010.
4. Грабовський С. У пошуках істини: український неомарксизм 1960–1980-х. *Філософська думка*. 2009. № 3. С. 90-102.
5. Йосипенко С.Л. Філософія Григорія Сковороди: проблеми, напрямки і історія дослідження. *Наука і суспільство*. 2012. № 11-12. С. 8-14.
6. Козаченко Н.П. Дві грані української філософії. *Актуальні проблеми духовності*. Вип. 15. Кривий Ріг, 2014. С. 78-87.
7. Костомаров М. «Закон Божий» / Книга буття українського народу. Київ, 1994.
8. Лісовий В. Українська філософська думка 60-80-х рр. *Філософська думка*. 2007. № 3.
9. Лісовий В. Українська філософська думка 80-х рр. *Філософська думка*. 2007. № 4.
10. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Київ, 2000.
11. Надтока О. Бог та людина в поглядах Григорія Сковороди. *Київська старовина*. 2011. № 6. С. 107-117.
12. Нічик В.М., Литвинов В.Д., Стратій Я.М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI–першої половини XVII ст.). Київ, 1990.
13. Релігійно-філософська думка в Києво-Могилянській академії: європейський контекст / Ред. Горський В.С. Київ : Академія, 2002.
14. Чижевський Д. Нариси історії філософії на Україні. Київ, 1992.

Орієнтовні теми наукових робіт до змістового модуля II.

1. Медитація як спосіб пізнання в індійській філософії.
2. Буддійське вчення про дхарми як атомарну основу суцього.
3. Буддійські уявлення про душу і свідомість.
4. Філософське вчення піфагорійців: число як першооснова суцього.
5. Лінгвістичні питання у філософії софістів.

6. Філософія Сократа і сократичний метод.
7. Демокрит – перший енциклопедичний мислитель античності.
8. Соціальна утопія Платона.
9. Політія – ідеальний суспільний устрій за Аристотелем.
10. Теорія пізнання і логіка Аристотеля.
11. Скептицизм: витоки, основні ідеї, значення.
12. Стоїцизм в Давній Греції і Давньому Римі.
13. Неоплатонізм та його вплив на християнську філософію.
14. Схоластика як особливий стиль середньовічного філософствування.
15. Співвідношення віри і розуму у середньовічній філософії.
16. «Бритва Оккама» та канони наукового методу у філософії У. Оккама.
17. Гуманізм та титанізм епохи Відродження.
18. Натурфілософські підґрунтя алхімії в епоху Відродження.
19. Політика і мораль у вченні Н. Макіавеллі.
20. Соціальні утопії в філософії епохи Відродження.
21. Скептицизм М. Монтеня.
22. Суперечка між емпіризмом і раціоналізмом в філософії Нового часу.
23. Ідея раціональної перебудови суспільства в філософії Нового часу.
24. Принцип радикального сумніву у філософії Р. Декарта.
25. Концепція розумного егоїзму.
26. Етика Канта.
27. Діалектика Гегеля.
28. Поняття любові в філософії Фейєрбаха.
29. Поняття відчуження у німецькій філософії.
30. Ідея відчуженої праці і суспільство відчуженої людини у філософії марксизму.
31. Проблеми тоталітаризму та ідеології у філософії неомарксизму.
32. Споживацьке суспільство, масова культура та ідеологія у філософії неомарксизму.
33. Порівняльний аналіз концепцій Шопенгауера і Ніцше.
34. Ніцшеанська ідея надлюдини.
35. Філософська герменевтика як методологія гуманітарних наук.
36. Проблема людини в філософській антропології ХХ ст. (М. Шелер та ін.)
37. Проблема свободи в екзистенціалізмі (Ж.-П. Сартр і А. Камю).
38. Репресивна функція культури у психоаналітичній концепції З. Фрейда.
39. Колективне несвідоме та архетипи в концепції К.-Г. Юнга.
40. Аналітична філософія ХХ ст. та проблеми логіки і методології науки.
41. Лінгвістичний поворот у філософії ХХ ст.
42. Концепція внутрішнього реалізму Г. Патнема.
43. Ідея подолання метафізики у філософії неопозитивізму.
44. Г. Сковорода про сенс життя й щастя людини.
45. П. Юркевич – оригінальний мислитель і педагог.
46. І. Франко як філософ.
47. Філософія мови О. Потебні.
48. Вчення про ноосферу В. Вернадського.
49. Філософська думка в радянській Україні.
50. Українська філософія у ХХІ ст.

Змістовий модуль 3. Філософія буття, свідомості та мови

Тема 3.1. Онтологія як загальна теорія буття

Онтологія як розділ філософії. Онтологія, метафізика, натурфілософія. Проблема першопочатку в ранній грецькій філософії (Мілетська школа, Геракліт, Емпедокл, піфагорійці). Постановка проблеми буття Парменідом. Характеристики чистого буття та апорії Зенона. «Перша філософія» та її місце в системі знання за Аристотелем. Метафізика – вчення про буття як таке. Буття і світ, актуальний світ (дійсність, реальність) та можливі світи за Лейбніцем. Метафізичні концепції буття. Натурфілософські підходи в онтології. Космологічна та креаціоністська натурфілософії.

Концепції буття як субстанції. Проблема визначення субстанції, атрибути і модуси субстанції. Монізм, дуалізм, плюралізм. Матерія як субстанція; розуміння матерії у філософії. Сутність філософського матеріалізму та основні різновиди матеріалістичних концепцій. Онтологія як теорія категорій. Поняття категорії та проблема категоріального визначення буття. Системи категорій в історії філософії (Аристотель, І. Кант, Г. Гегель). Фундаментальні філософські категорії та сучасні підходи до їх визначення (річ, властивість, відношення; одиничне, особливе, загальне; абстрактне і конкретне; необхідність, можливість, випадковість; час, простір, причинність).

Лекція № 9. Онтологія як загальна теорія буття

Основні питання лекції

1. Філософський зміст проблеми буття та його визначення.
2. Метафізичні та натурфілософські концепції буття. Проблема співвідношення буття і мислення.
3. Онтологія як теорія категорій. Проблема категоріальної структури буття та її розробка в різних філософських концепціях.
4. Проблеми філософської онтології: філософське розуміння Бога, докази його буття, проблема універсалій, концепції простору і часу.

Семінарське заняття № 9. Буття як фундаментальна категорія і проблема філософії

План заняття

1. Виникнення проблеми буття в історії філософії. Категорія чистого буття (Парменід), проблема його єдності і руху. Апорії Зенона.
2. Метафізика – наука про буття як таке (Аристотель), проблема категорійного визначення буття в історії філософії (Аристотель, І. Кант, Г. Гегель).
3. Субстанційне тлумачення буття. Поняття про субстанцію та її атрибути. Можливі підходи до проблеми субстанції.
4. Співвідношення мислення і буття як філософська проблема. Сутність і різновиди філософського матеріалізму та ідеалізму. Онтологічна проблематика в сучасній філософії.

Першоджерела до семінару

Аристотель. Книга перша (А): гл. 1-6. *Метафізика*. Харків : Фоліо, 2020. С. 17–30.

Література до семінарського заняття № 9

Підручники та навчальні посібники

Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. С. 17–34.

Додаткова література

1. Баумейстер А. Вступ до філософських студій, або Інтелектуальні подорожі до країни філософії : наук. посіб. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 81–128.
2. Гусєв В.І. Вступ до метафізики. Київ : Либідь, 2004. С. 71–101; 140–166; 193–225.
3. Райхерт К. Чотирикатегоріальна онтологія Едварда Джонатана Лоу (огляд). *Актуальні проблеми духовності*. 2018. Вип. 19. С. 26–36.
4. Шрамко Я. Проблеми філософської онтології в аналітичній перспективі. *Актуальні проблеми духовності*. 2018. Вип. 19. С. 3–25.
5. Шрамко Я. Філософська онтологія як теорія категорій: логічний підхід. *Актуальні проблеми духовності*. 2017. Вип. 18. С. 101–108.

Самостійна робота № 9. Філософські проблеми буття і становлення

1. Поняття змін, руху і розвитку. Діалектика як загальна теорія розвитку, її структура (принципи, закони, категорії).
2. Критика діалектики та альтернативні концепції розвитку.
3. Філософський детермінізм, його форми і проблема причинності.

Література до самостійної роботи № 9

1. Петрушенко В.Л. Філософія : підручник. Львів : Магнолія, 2008. Тема. 11.
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: підручник. Київ : Академвидав, 2007. Тема. 3.1.
3. Філософія : підручник для вищої школи / за заг. ред. В.Г. Кременя, М.І. Горлача, В. К. Рибалка. Харків : Консум, 2000. Розд. II. Гл. 2.
4. Філософія : навч. посіб. / за ред. І.Ф. Надольного. Київ : Вікар, 2006. Розділ 2. Тема. 5,7.
5. Філософія : навч. посіб. / за ред. Т.О. Сілаєвої. Тернопіль : Астон, 2008. Ч. 1. Тема. 10.

Тема 3.2. Філософія свідомості

Проблема свідомості в історії філософії та в сучасній науці. Дух, розум, свідомість як ідеальна реальність. Мислення та розуміння як атрибутивні характеристики свідомості. Субстанційне витлумачення ідеальної реальності: ідеалізм, дуалізм, нейтральний монізм. Сутність і різновиди філософського ідеалізму.

Матеріалістичні трактовки свідомості: теорія тотожності (У. Плейс, Дж. Смарт, Д. Льюїс), теорія відображення. Двохаспектні теорії свідомості (П. Стросон, Д. Чалмерс, Д. Деннет). Функціоналізм у філософії свідомості (Г. Патнем, Д. Льюїс, Д. Армстронг). Свідомість і психіка. Свідоме, несвідоме та підсвідоме. Проблема співвідношення духовного і тілесного (психофізична проблема) та можливі підходи до її розв'язання: психофізична взаємодія та психофізичний паралелізм. Концепція трьох світів і психофізичної взаємодії К. Поппера.

Свідомість і мислення. Свідомість і досвід. Інтенціональний характер свідомості. Уявні експерименти в філософії свідомості: «Мізки у бочці» (Г. Патнем), «Китайська кімната» (Дж. Серль), «Що означає бути кажаном?» (Т. Нагель). Свідомість та проблеми штучного інтелекту. Тест Тюрінга. «Сильний» і «слабкий» штучний інтелект. Мова як знакова символічна система. Проблема співвідношення свідомості, мови і дійсності. Семіотика як загальна теорія знакових систем. Природні та штучні мови. Мова як образ світу (ранній Л. Вітгенштейн). Гіпотеза лінгвістичної відносності: Е. Сепір та Б. Уорф.

Лекція № 10. Філософія свідомості

Основні питання лекції

1. Становлення філософії свідомості та її ключові проблеми.
2. Поняття свідомості, її властивості та функції.
3. Проблема походження свідомості, основні підходи до її розв'язання. Суспільно-історичні та природні (біологічні) основи свідомості.
4. Проблема свідомості в сучасній філософії: психоаналіз, феноменологія, аналітична філософія.

Семінарське заняття № 10. Проблема свідомості в філософії

План заняття

1. Поняття свідомості, її основні властивості. Проблема свідомості в історії філософії.
2. Свідомість і психіка. Свідоме і несвідоме. Самосвідомість.
3. Психофізична проблема (проблема співвідношення духовного і тілесного): можливі шляхи її розв'язання.
4. Свідомість та проблеми штучного інтелекту. Уявні експерименти у філософії свідомості («Китайська кімната», «Мозок у колбі», «Кімната Мері», «Філософський зомбі»).

Першоджерела до семінару

Поппер К.Р. Знання і психофізична проблема. Глава 5. Взаємодія і свідомість. *Актуальні проблеми духовності*. 2022. Вип. 23. С. 145–170.

Література до семінарського заняття № 10

Підручники та навчальні посібники

Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. С. 34–55.

Додаткова література

1. Леонов А. Філософія свідомості Девіда Чалмерса. *Актуальні проблеми духовності*. 2016. Вип. 15. С. 216–237.
2. Козаченко Н.П. Свідомість: проблема означення. *Актуальні проблеми духовності*. 2016. Вип. 17. С. 148–171.
3. Панафідіна О.П. Невідомий Поппер: передмова до перекладу глави «Взаємодія і свідомість». *Актуальні проблеми духовності*. 2022. Вип. 23. С. 133–144.
4. Сепетий Д.П. Аргумент зомбі проти матеріалізму: проблема тлумачення та захисту. *Актуальні проблеми духовності*. 2017. Вип. 16. С. 234–249.
5. Сепетий Д.П. Свідомість, комп'ютери та новий мозок Мері. *Актуальні проблеми духовності*. 2014. Вип.15. С. 204–215.
6. Сепетий Д.П. Філософія свідомості Вільяма Хаскера: аргументація за інтеракціоністський дуалізм. *Актуальні проблеми духовності*. 2018. Вип. 17. С. 133–148.
7. Сепетий Д. П. Чи загрожують інтеракціоністському дуалізму «квантові зомбі»? *Актуальні проблеми духовності*. 2019. Вип. 18. С. 120–128.
8. Чалмерс Д. Лицем до лица з проблемою свідомості. *Актуальні проблеми духовності*. 2013. Вип. 14. С. 121–152.

Самостійна робота № 10. Філософські проблеми мови

1. Мова як інформаційно-знакова система. Функції мови. Природні та штучні мови.
2. Взаємодія свідомості, мови і дійсності. Проблема референції. Прагматичний аспект мови і поняття мовних ігор.
3. Проблеми мови у філософських напрямках ХХ ст. Лінгвістичний поворот у філософії ХХ ст. Гіпотеза лінгвістичної відносності (гіпотеза Сепіра-Уорфа).

Література до самостійної роботи № 10

Підручники і навчальні посібники

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгво-філософських учень. Київ : Академія, 2008.
2. Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. Культурологія: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. [Глава 6. Міжкультурна комунікація. 6.1. Мова як символічний код культури].

Додаткова література

1. Балута Г.А. До проблеми дослідження мови як інформаційної структури. *Актуальні проблеми духовності*. 2010. Вип. 11. С. 266–275.
2. Балута Г.А. Структури мови. Кривий Ріг, 2015.
3. Кудрявцева Н.С. «Ідеальна мова» як лінгво-філософський феномен. *Актуальні проблеми духовності*. 2011. Вип. 10. С. 206–218.

Орієнтовні теми наукових робіт до змістового модуля 3.

1. Апорії Зенона в інтерпретації сучасних наук.
2. Специфіка чистого буття Парменіда та моделі буття в аналітичній філософії.
3. Буття і час: Д. Льюїс та уявні експерименти щодо подорожей у часі.

4. Підходи до категорійного визначення буття в аналітичній філософії: концепції Д. Льюїса та Е. Дж. Лоу.
5. Концепція нереальності часу Дж. МакТаггарта.
6. Двохаспектні теорії свідомості в аналітичній філософії: концепції П. Стросона, Д. Чалмерса, Д. Деннета.
7. «На що схоже бути кажаном?» (Т. Нагель) та сучасні підходи до розв'язання психофізичної проблеми.
8. Уявні експерименти у філософії свідомості: «Філософський зобмі», «Китайська кімната», «Кімната Мері» та ін.
9. Філософські засади тесту Тюрінга та проблема співвідношення штучного інтелекту й самосвідомості.
10. Цифрове безсмертя як проблема філософії та етики.
11. Концепція мовних ігор Л. Вітгенштейна.
12. Семіотичний трикутник як модель співвідношення мови, свідомості і дійсності.

Змістовий модуль 4. Філософія пізнання

Тема 4.1. Природа пізнання. Проблема істини

Пізнання як специфічне відношення між людиною і світом. Сутність і моделі пізнання (пригадування, відображення, конструювання). Поняття суб'єкта і об'єкта пізнання, характер їх взаємодії. Емпіричний і трансцендентальний суб'єкт (І. Кант, Е. Гуссерль). Онтологічний об'єкт та об'єкт пізнання. Пізнання як процес набуття знання. Проблема означення знання, його співвідношення з переконанням та інформацією. Класичне означення знання і проблема Е. Гетієра. Проблема пізнаваності світу. Гносеологічний оптимізм та гносеологічний песимізм: представники та аргументи. Надмірний і поміркований скептицизм (Д. Юм). Роль розуму, відчуттів та інших пізнавальних здатностей у пізнанні. Чуттєве і раціональне пізнання, їх форми і співвідношення. Емпіризм і раціоналізм. Проблема істини. Істина як логічна характеристика знання. Концепції істини. Класична (кореспондентна) концепція істини і проблема адекватності знання. Когерентна концепція істини і проблема несуперечливості знання. Прагматична концепція істини і проблема утилітарності знання. Конвенціоналістська концепція істини. Істина як правдоподібність і як пізнавальна цінність (К. Поппер). Проблема критеріїв істини.

Лекція № 11. Філософська теорія пізнання (гносеологія)

Основні питання лекції

1. Гносеологія як розділ філософії, її основні проблеми. Головні теоретико-пізнавальні напрями і підходи в класичній і сучасній теорії пізнання.
2. Сутність і структура процесу пізнання. Чуттєве і раціональне пізнання, їх співвідношення.
3. Проблема визначення знання і його види (співвідношення знання, інформації і переконання).
4. Проблема істини в філософії. Основні концепції істини.

Семінарське заняття № 11. Філософські проблеми пізнання

План заняття

1. Філософський зміст процесу пізнання, його структура. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Чуттєвий і раціональний аспекти пізнання. Філософські моделі пізнання.
2. Проблема пізнаваності світу: позиція й аргументи гносеологічних оптимістів і скептиків.
3. Проблема істини: основні характеристики, концепції та критерії. Класична (кореспондентна) і некласичні (прагматична, когерентна, конвенціоналістська) концепції істини.
4. Проблема критеріїв істини. Релятивність знання й епістемологічний релятивізм. Принцип фалібілізму.

Першоджерела до семінару

Юм Д. Глава 12. Про академічну, або скептичну, філософію. *Актуальні проблеми духовності*. 2020. № 21. С. 89–101.

Література до семінарського заняття № 11

Підручники та навчальні посібники

Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. С. 56–93.

Додаткова література

1. Баумейстер А. Вступ до філософських студій, або Інтелектуальні подорожі до країни філософії : наук. посібн. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 151–210.
2. Брюховецький М. Філософське і наукове знання: проблема співвідношення. *Актуальні проблеми духовності*. 2011. Вип. 12. С. 131–137.
3. Козаченко Н. П. Знання і переконання як категорії логіки та філософії. *Актуальні проблеми духовності*. 2004. Вип. 5. С. 128–146.
4. Оліфер О. Є. Передмова до перекладу Д. Юма «Про академічну, або скептичну, філософію». *Актуальні проблеми духовності*. 2020. Вип. 21. С. 83–88.

Самостійна робота № 11. Філософські проблеми пізнання

1. Проблема витлумачення знання: класична дефініція та проблеми, пов'язані з класичною дефініцією знання.
2. Знання й інформація як продукти пізнавальної діяльності.
3. Проблема об'єктивності знання.
4. Проблема обґрунтування знання.

Література до самостійної роботи № 11

1. Баумейстер А. Вступ до філософських студій, або Інтелектуальні подорожі до країни філософії : наук. посібн. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 151–210.
2. Твардовський К. Чому знання – це сила? Лекція на відкритті Публічних університетських лекцій у Львові 10 листопада 1912 року. *Sententiae*. 2016. Вип. 2. С. 133–141.
3. Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я.В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. С. 56–93.

Тема 4.2. Філософія і методологія науки *

Поняття науки. Специфіка наукового знання, його співвідношення з позанауковим знанням. Проблема демаркації: критерії верифікації та фальсифікації. Структура і сутність

* Ця тема опрацьовується або у повному обсязі (лекція, семінар), або самостійно (див.: тему самостійної роботи 12).

наукового пізнання. Емпіричний і теоретичний рівні, їх характеристика та проблема співвідношення. Теорія як форма наукового знання. Емпіричний і науковий факт, поняття закону науки. Проблема теоретичного навантаження наукових фактів. Роль гіпотези в науковому пізнанні. Поняття методу і методології наукового пізнання. Метод спроб і помилок, його роль у науці (К. Поппер). Класифікація методів наукового пізнання: загальнонаукові і спеціальнонаукові, емпіричні і теоретичні методи. Специфіка природничо-наукового і гуманітарного пізнання, їх методології та методів. Проблема розвитку наукового знання. Екстерналізм та інтерналізм. Кумулятивістська та еволюціоністська моделі розвитку наукового знання. Постпозитивістські концепції розвитку науки.

Лекція № 12. Філософія і методологія науки

Основні питання лекції

1. Наукове пізнання і його специфічні ознаки. Проблема демаркації й основні підходи до її розв'язання.
2. Емпіричне і теоретичне знання. Основні форми наукового знання.
3. Методологічний базис науки. Проблема класифікації наук. Специфіка методології математичного, природничо-наукового і гуманітарного пізнання.
4. Проблема розвитку наукового знання: її аспекти і шляхи розв'язання.

Семінарське заняття № 12. Філософія і методологія науки

План заняття

1. Наука як спосіб існування знання. Специфіка наукового знання та наукового методу.
2. Структура та рівні наукового пізнання, їх характеристика та співвідношення. Проблема теоретичного навантаження фактів.
3. Проблема критеріїв науковості та основні підходи до її розв'язання у західній філософії ХХ ст.
4. Проблема розвитку наукового знання: кумулятивізм та антикумулятивізм. Поняття нормальної науки і наукової революції (Т. Кун).

Першоджерела до семінару

Поппер К. Логіка наукового відкриття. Огляд деяких фундаментальних проблем. *Актуальні проблеми духовності*. 2021. Вип. 22. С. 170–192.

Література до семінарського заняття № 12

Підручники та навчальні посібники

Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. С. 94–108.

Додаткова література

1. Балута Г. А. До проблем онтології знання: лінгвістичний аналіз. *Актуальні проблеми духовності*. 2006. Вип. 5. С. 121–127.

2. Мішалова О. В. Нарратив як предмет і метод міждисциплінарних досліджень в сучасному гуманітарному пізнанні. *Актуальні проблеми духовності*. 2011. Вип. 10. С. 167–181.
3. Оліфер О. Є. Вступне слово до розділу «Огляд деяких фундаментальних проблем» (К. Поппер, «Логіка наукового відкриття»). *Актуальні проблеми духовності*. 2021. Вип. 22. С. 160–169.
4. Панафідіна О.П., Мішалова О.В. Факти і цінності в історичному дослідженні: дихотомія чи взаємозв'язок? *Актуальні проблеми духовності*. 2012. Вип. 11. С. 25–41.

Самостійна робота № 12. Філософія і методологія науки*

1. Поняття науки та головні аспекти її розуміння. Специфіка наукового знання. Проблема демаркації і підходи до її розв'язання.
2. Структура наукового пізнання. Емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання, проблема їх співвідношення. Форми наукового знання і проблема теоретичного навантаження фактів.
3. Поняття наукового методу, проблема його універсальності. Проблема класифікації наук. Специфіка математичного, природничо-наукового й гуманітарного пізнання.
4. Проблема розвитку наукового знання. Кумулятивізм та антикумулятивізм, екстерналізм та інтерналізм як філософські підходи.

Література до самостійної роботи № 12

1. Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. С. 94–108.
2. Мельник Е., Семенюк В. Філософія сучасної науки і техніки. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017.
3. Поппер К. Логіка наукового відкриття. Огляд деяких фундаментальних проблем. *Актуальні проблеми духовності*. 2021. Вип. 22. С. 170–192.

Орієнтовні теми наукових робіт до змістового модуля 4

1. Проблема творчості у пізнанні: моделі творчості в історії філософії та їх інтерпретація в аналітичній філософії.
2. Проблема інтуїції у пізнанні (А. Бергсон, А. Пуанкаре). Наукове та художнє пізнання.
3. Проблема Гетієра та її інтерпретація в аналітичній філософії.
4. Комп'ютерне моделювання як метод пізнання.
5. Когнітивні упередження у пізнанні. Критичне мислення та проблеми освіти в ХХІ ст.
6. Проблема істини в історії філософської думки.
7. Етика науки: ідеали і норми наукового пізнання.
8. Наука, квазінаука, псевдонаука, лженаука.
9. Наукова раціональність та її типи.
10. Проблема демаркації та фаллібілізм у ХХ ст.
11. Трилема Мюнхгаузена: проблема обґрунтування знання.
12. Проблема співвідношення фактів і цінностей у соціогуманітарних дослідженнях.
13. Проблема меж наукового пізнання.

* У разі повного самостійного опрацювання теми.

Змістовий модуль 5. Соціальна філософія і філософія історії

Тема 5.1. Соціальна і політична філософія

Специфіка філософського пізнання соціальної дійсності. Проблемно-предметне поле соціальної та політичної філософії. Держава як інститут влади, проблема її походження. Класичні та сучасні версії теорії суспільної угоди. Проблема призначення й перспектив існування держави: патерналізм і лібералізм. Марксистська концепція держави. Лібертаріанська концепція мінімальної держави (Р. Нозік). Поняття соціальних цінностей і політико-філософські традиції їх інтерпретації: лібералізм, комунітаризм, консерватизм, соціалізм, анархізм, республіканізм. Негативна і позитивна свобода (І. Берлін). Проблема співвідношення свободи людини і влади держави. Ідея вільного суспільства і проблема соціальної свободи. Концепція відкритого суспільства К. Поппера. Проблема справедливості, її аспекти і шляхи розв'язання. Концепції соціальної справедливості. Проблема соціальної рівності, її економічний та політико-правовий аспекти: егалітарний та елітарний підходи. Нерівність як соціально-філософська проблема. Філософська модель сучасного суспільства. Концепція постіндустріального суспільства Д. Белла. Поняття інформаційного суспільства. Роль теоретичної науки, техніки і технологій у сучасному суспільстві. Науково-технічна революція, її напрямки та соціальні наслідки. Сучасне суспільство як суспільство споживання, його головні ознаки. Держава всезагального суспільного добробуту.

Лекція № 13. Філософське розуміння суспільства (соціальна і політична філософія)

Основні питання лекції

1. Соціальна філософія, її проблемно-предметне поле. Суспільство як складноорганізована і динамічна система. Соціальний реалізм і соціальний номіналізм.
2. Держава як форма організації суспільства, її природа і проблема походження. Класичні та сучасні версії теорії суспільного договору.
3. Соціальні цінності як регулятори соціальних дій: рівність, свобода, справедливість, мир.

Семінарське заняття № 13. Проблеми соціальної і політичної філософії

План заняття

1. Суспільство як внутрішньо диференційована і динамічна система: сутність, ознаки, структура. Суспільство як сукупність соціальних взаємин та соціальних інститутів.
2. Філософські моделі сучасного суспільства (постіндустріальне, інформаційне, масове, споживацьке, глобалізоване), проблеми його функціонування.
3. Проблема соціальної справедливості, свободи та рівності. Проекти побудови «ідеальних» суспільств в історії філософії. Концепція «відкритого суспільства» К. Поппера.

Першоджерела до семінару

Поппер К. Тоталітарна справедливість. Відкрите суспільство та його вороги: в 2 т / пер. з англ. О. Коваленко. Т. 1 : У полоні Платонових чар : Гегель, Маркс та послідовники. Київ : Основи, 1994. С. 103–139.

Література до семінарського заняття № 13

Підручники та навчальні посібники

Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. С. 109–150.

Додаткова література

1. Абдула А.І. Відкрите суспільство, критичне мислення та раціональність. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 18. С. 13–20.
2. Абдула А.І. Принцип керівництва та етика «відкритого суспільства». *Актуальні проблеми духовності: зб. наук. праць / Ред.: Я.В. Шрамко. Кривий Ріг, 2019. Вип. 20. С. 86–96.*
3. Арндт Г. Джерела тоталітаризму / пер. з англ. Київ : Дух і літера, 2002.
4. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія / упоряд. В. Лях. Київ : Либідь, 1996. С. 194–250.*
5. Вебер М. Протестанська етика і дух капіталізму / пер. з німецької О. Погорілого. Київ : Основи, 1994.
6. Лібералізм. Ліберальна традиція політичного мислення від Джона Локка до Джона Роулза : антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий ; Наукове товариство ім. Вячеслава Липинського. Київ : Смолоскип, 2002.
7. Ролз Дж. Політичний лібералізм / Пер. з англ. О. Мокровольського. Київ : Основи, 2000.
8. Фромм Е. Мати чи бути? Київ : Український письменник, 2010. С. 13–21; 81–119.
9. Шрамко Я. Аналітична соціальна та політична філософія. *Актуальні проблеми духовності*. 2019. Вип. 20. С. 1–17.

Тема 5.2. Філософія історії*

Філософія історії як філософське осмислення історичного процесу та історичного пізнання. Субстанціональна (онтологічна) і критична (епістемологічна) філософія історії: загальна характеристика та основні проблеми. Поняття історичного часу, тенденція до його пришвидшення. Поняття історичного процесу та всесвітньої історії. Філософські концепції всесвітньої історії (Г. Гегель, К. Маркс, К. Ясперс). Проблема історичної типології суспільств в рамках лінійної моделі історії. Культурно-цивілізаційні типології суспільств та заперечення ідеї єдності історичного процесу (О. Шпенглер, А. Тойнбі). Проблема спрямованості історичного процесу. Просвітницька ідея прогресу як невпинного руху до реалізації сенсу історії. Концепції прогресу, проблема його критеріїв. Критика ідеї прогресу у сучасній філософії. Проблема суспільного ідеалу і можливості його практичної реалізації. Ідея кінця історії, її релігійно-теологічний та філософсько-історичний зміст. Принцип історизму і

* Ця тема опрацьовується або у повному обсязі (лекція, семінар), або самостійно (див.: тему самостійної роботи 13).

проблема історичного детермінізму. Історичне передбачення та історичне пророцтво. Критика історизму (К. Поппер). Проблема співвідношення історичної закономірності та свободи волі людини: фаталізм і волюнтаризм. Концепція історичного детермінізму Р. Арона. Історичний процес як сукупність історичних подій. Причини (фактори) історичних змін: технологічний, демографічний, географічний, зовнішні впливи. Проблема суб'єкта історичного процесу: народ, нація, видатні особистості, соціальні класи, еліта, маса. Історична свобода та історична відповідальність.

Лекція № 14. Філософія історії

Основні питання лекції

1. Філософія історії, її предмет, основні напрями і проблеми.
2. Прогресистські концепції субстантивної філософії історії.
3. Культурно-цивілізаційні концепції субстантивної філософії історії.

Семінарське заняття № 14. Проблеми філософії історії

План заняття

1. Лінійна й культурно-цивілізаційна моделі розгортання історичного процесу: питання спрямованості та єдності історії.
2. Основні дієвці історії: історична особистість, суспільна група, великі спільноти (народ, нація, людство).
3. Критика субстантивної філософії історії. Історизм та історизм.

Першоджерела до семінару

Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії. Київ : Основи, 1996. С. 54–64, 328–332.

Література до семінарського заняття № 14

Підручники та навчальні посібники

1. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів : Львівський національний університет імені Ів. Франка, 1999. (Розділ 5. Історична теорія «віку історії» (XIX ст.): наукова історія. С. 110–140; Розділ 6. Історична думка першої половини XX ст.: багато облич історії. С. 141–188.)
2. Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. (Розділ 6. Філософія історії. С. 151–186.)
3. Ящук Т.І. Філософія історії. Курс лекцій. Київ : Либідь, 2004.

Додаткова література

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. Київ : Дух і літера, 2005. (Розділ десятий. Безкласове суспільство. С. 354–389.)
2. Арендт Х. Айхман в Єрусалимі. Розповідь про банальність зла. Київ : Дух і літера, 2021. (Частина II. Звинувачений. С. 49–64; Частина XV. Вирок, апеляція і страта. С. 279–299.)
3. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. Хрестоматія / упорядник В. Лях. Київ : Либідь, 1996. С. 194–250.

4. Габермас Ю. Про суб'єкта історії. Деякі міркування щодо хибних альтернатив. Комуникативна практична філософія / упорядник А.М. Єрмоленко. Київ : Лібра, 1999. С. 346–354.
5. Маркузе Г. Одновимірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія / упорядник В. Лях. Київ : Либідь, 1996. С. 87–134.
6. Мішалова О.В. Ідея прогресу та моделі розгортання історичного процесу. *Актуальні проблеми духовності*. 2018. Вип. 19. С. 163–184.
7. Мішалова О.В. Ключовий дієвець історії. *Актуальні проблеми духовності*. 2020. Вип. 21. С. 159–203.
8. Мішалова О. В. Аналітична філософія історії Артура Данто: парадокси історичного знання. *Актуальні проблеми духовності*. 2022. Вип. 23. С. 85–102.
9. Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас. Нью Йорк : Видання Організації оборони чотирьох свобод України (ООЧСУ), 1965. (Перша частина – Бунт мас, С. 15–21, 45–50, 70–76.).
10. Панафідіна О.П. Ідея історичного фіналізму у світовій філософській думці. *Актуальні проблеми духовності*. 2008. Вип. 9. С. 103–125.
11. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1: У полоні Платонових чарів. Київ : Основи, 1994. (Розділ 1. Історицизм і міф про причетність. С. 20–23.).
12. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Том 2: Спалах пророцтва: Гегель, Маркс та послідовники. Київ: Основи, 1994 (Розділ 22. Моральна теорія історицизму С. 214–228.).
13. Тойнбі А.Дж. Дослідження історії. В 2 томах. Київ : Основи, 1995.
14. Фукуяма Ф. Чи почалася історія знову? Київ : Дух і літера. 2004. № 13–14. С. 478–487.
15. Фромм Е. Втеча від свободи. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019.
16. Шпенлер О. Падіння Заходу (Фрагменти) // *Основа*. 1995. № 6 (28). С. 57–73; № 7 (29). С. 131–152; 1996. № 8 (30). С. 121–134; 1997. № 10 (32). С.142–166; № 11. С.123–132; 2004. № 12 (34). С. 137–150.

Самостійна робота № 13. Проблеми сучасної філософії історії*

1. Філософське розуміння історії, проблема її єдності, спрямованості, сенсу історії. Ідея прогресу і проблема його критеріїв.
2. Історична типологія суспільств в рамках лінійної і культурно-цивілізаційної моделей. Філософські концепції всесвітньої історії.
3. Історичні зміни: причини і суб'єкти. Історичний детермінізм. Критика історицизму.

Література до самостійної роботи № 13

1. Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. (Розділ 6. Філософія історії. С. 151–186.).
2. Яцук Т.І. Філософія історії. Курс лекцій. Київ : Либідь, 2004.

Орієнтовні теми наукових робіт до змістового модуля 5

1. Демократія: її переваги і недоліки. Майбутнє демократії.
2. «Бунт мас» і тоталітаризм: концепції Г. Арендт, Х. Ортеги-і-Гассета, Ф. фон Гаєска та ін.

* У разі повного самостійного опрацювання теми.

3. «Відкрите суспільство» К. Поппера та соціальна інженерія у ХХІ ст.
4. Утопія, антиутопія і політичний проект: критерії розмежування.
5. Сутність історичного процесу в концепції Августина Блаженного.
6. Сутність держави і права людини в історії філософії (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Р. Нозік, Дж. Ролз).
7. Державний суверенітет і права людини: проблема пріоритетності.
8. Еволюція міжнародного права: від права на війну до права на мир.
9. Проблема міжнародної справедливості у ХХІ ст. Філософсько-історична концепція всесвітньо-громадянського стану І. Канта.
10. Суспільство знань і філософські проблеми сучасної освіти (Й.Н. Харрарі та ін.).
11. Основи моральності людини та суспільства: «дискусія» між «природним законом» Т. Гоббса і «системою виховання» Дж. Локка.
12. Індивідуальні права і загальне благо: проблема поєднання.
13. Гендерний аспект проблеми соціальної рівності.
14. Проблема історичного вибору та історичної відповідальності: концепція банальності зла Г. Арендт та колективної відповідальності К. Ясперса.
15. Творча меншість як головний суб'єкт історичного процесу в теорії локальних цивілізацій А. Тойнбі.
16. Концепції історичного наративу у сучасній філософії.

Змістовий модуль 6. Філософські проблеми людини

Тема 6.1. Філософська антропологія

Філософська антропологія як розділ філософії. Предмет філософської антропології та її основні проблеми. Вчення про людину в історії філософської думки: антропологічна спрямованість східних філософій, антропологічний поворот в античності (софісти і Сократ), антропоцентризм епохи Відродження, проблема природи людини у філософії Нового Часу, проблема сутності людини в класичній німецькій філософії, розуміння сутності та існування людини в філософії екзистенціалізму. Становлення філософської антропології як інтегративного вчення про людину у філософії ХХ ст. Біологічна недостатність людини – передумова її сутнісних проявів як духовної (М. Шелер), культурної (А. Гелен), ексцентричної істоти (Г. Плеснер). Сутність людини та підходи до її визначення: есенційний та екзистенційний. Сутнісні ознаки людини: людина як мисляча істота (Р. Декарт); моральна істота (І. Кант); творча істота (М. Бердяєв); істота, здатна до творення культури та символічного освоєння світу (Е. Касіер); істота, якій притаманна гра (Й. Гейзінга) та ін. Специфіка людського буття. Сфери буття людини: тілесність, свідомість (духовність), соціальність. Проблема особистості і її розв'язання у філософській традиції: концепції Дж. Локка, Г. Лейбніца, І. Канта. Сучасні дискусії щодо розуміння особистості. Особистісні виміри людського: духовність, свобода, творчість, моральність. Постмодерністська ідея «втрати суб'єктивності» (М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз). Соціокультурні засади людського буття. Інтерсуб'єктивність як фундамент життєвої реальності. Соціалізація та її інститути. Комунікативний вимір людського буття. Суспільна комунікація і проблема соціального партнерства. Проблема самотності людини. Стать та гендер: біологічний і соціальний виміри. Любов як екзистенційне та соціально зумовлене почуття.

Лекція № 15. Філософське розуміння людини (антропологія)

Основні питання лекції

1. Антропологічний поворот в історико-філософській традиції і його постійне оновлення. Проблема людини у філософській антропології. Сучасні антропологічні напрями.
2. Есенційний та екзистенційний підходи до розуміння людини. Антропологічний поворот у сучасній філософії та спеціальних антропологічних дискурсах.
3. Філософські проблеми антропогенезу: основні підходи.
4. Людина як складно-організована істота. Проблема зв'язку і співвідношення у ній біологічного, соціального, духовного (комунікативного).

Семінарське заняття № 15. Людина як предмет філософської рефлексії

План заняття

1. Філософська антропологія: предметне поле, специфіка, основні проблеми, зв'язок з іншими розділами філософського знання.
2. Проблема витлумачення людини та її дефініція: різноманітність підходів до визначення сутності людини в історії філософської думки.

3. Проблема співвідношення біологічного і соціального (духовного) у структурі людського буття. Сфери людського буття: свобода, відповідальність, творчість.
4. Проблема особистості у філософії: основні підходи.

Першоджерела до семінару

Фромм Е. Мати або бути. Київ : Український письменник, 2010. Ч. 3. Нова людина і нове суспільство. С. 180–188.

Література до семінарського заняття № 15

Підручники та навчальні посібники

Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. С. 187–220.

Додаткова література

1. Больнов О. Філософська антропологія та її методичні принципи. Сучасна зарубіжна філософія. Хрестоматія / упоряд. В. Лях. Київ : Либідь, 1996.
2. Балута Г.А. До проблеми ідентичності. Четвертий елемент Дж. Фаулза. *Актуальні проблеми духовності*. 2021. Вип. 22. С. 93–107.
3. Балута Г.А. До проблеми Ego-ідентичності: лінгвістичні виміри. *Актуальні проблеми духовності*. 2022. Вип. 23. С. 85–102.

Самостійна робота № 14. Багатовимірна природа людського буття

1. Соціокультурні засади людського буття. Соціалізація та її інститути.
2. Феномен творчості та його оцінка у філософській традиції (А. Бергсон, М. Бердяєв, З. Фрейд, К. Юнг, Ж.-П. Сартр та ін.).
3. Здійснення людини у мові. Комунікативний вимір людського буття.
4. Суспільна комунікація і проблема соціального партнерства.

Література до самостійної роботи № 14

1. Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педуніверситет, 2021.
2. Балута Г.А. Структури мови. Кривий Ріг, 2015.
3. Кузнецова Т.В. Аксиологія соціальних комунікацій. Навчальний посібник. Суми : Вид-во Сумського державного університету, 2012. С. 24-41.
4. Воронкова В.Г. Філософія: навч. посіб. Київ : Професіонал, 2004. С. 91–119.
5. Пазенок В.С. Філософія: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2008. С. 162–169.
6. Петрушенко В.Л. Філософія: підручник. Львів : Магнолія, 2006, 2008. [Тема. 13; 14.]
7. Причепій Є.М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія: підручник. Київ : Академвидав, 2007. С. 342–368.
8. Філософія: навч. посібник / за ред. І.Ф. Надольного. Київ : Вікар, 2006. [Тема 15, Тема 21]
9. Філософія: навчальний посібник / за ред. Т.О. Сілаєвої. Тернопіль : Астон, 2008. С. 183–192.

Тема 6.2. Філософська теорія цінностей (аксіологія)

Аксіологія як розділ філософії: предметна специфіка. Становлення аксіології як філософської науки. Аксіологічний поворот у філософії. Суцце і належне (аксіологічна проблематика) у поглядах філософів Баденської школи (В. Віндельбандт, Г. Ріккерт). Феноменологічна концепція цінностей (Е. Гуссерль). Проблема онтологічного статусу цінностей. Феномен цінностей, аксіологічна ієрархія та її моделі. Ціннісне відношення до світу у структурі людської життєдіяльності: цінність, оцінка, норма, ідеал, ціннісні орієнтації. Оцінка як акт конституювання цінності. Функції цінностей. Цілепокладання як спосіб реалізації цінностей. Духовні цінності як універсалії сенсу (В. Франкл). Аксіологічний об'єктивізм (М. Шелер, В. Віндельбандт, Г. Ріккерт, Е. Гуссерль) і суб'єктивізм (Ф. Ніцше, Ч. Пірс, Дж. Дьюї): проблема зв'язку цінностей та потреб (Ч. Пірс, Ф. Brentano). Аксіологічний релятивізм. Класифікація цінностей та її критерії первинні (біологічні), вторинні (загальнокультурні); матеріальні і духовні; за змістом і знаком (значенням); логічні, естетичні, етичні, релігійні; універсальні, утилітарні, соціокультурні, соціальні, етнічні, групові, індивідуальні; життєві, сакральні, повсякденні та ін. Аксіологічні засади соціокультурної реальності: об'єктивізм та історизм. Культура і цивілізація як відображення культурних алгоритмів і ціннісних трансформацій. Проблема кризи духовних цінностей та її наслідки. Сенс буття людини: іманентні і трансцендентні аспекти; натуралістично-антропологічний, діяльний, антропологічно-екзистенціальний, релігійний, гуманістично-психологічний та ін. підходи. Свобода як цінність: проблема визначення свободи у філософській культурі. Свобода і відповідальність. (І. Кант, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Е. Фром). Соціокультурна цінність раціональності: аксіологічні аспекти сучасної науки і культури. Істина як соціокультурна і гуманістична цінність.

Лекція № 16. Філософська теорія цінностей (аксіологія)

Основні питання лекції

1. Аксіологічний поворот у філософії. Суцце і належне у вченні Баденської школи. Феноменологічна концепція цінностей, проблема їх онтологічного статусу.
2. Феномен цінностей. Аксіологічна ієрархія, її моделі. Аксіологічний об'єктивізм та суб'єктивізм.
3. Проблема визначення цінностей, типологія цінностей у філософській культурі.
4. Аксіологічні засади соціокультурного конструювання. Культура і цивілізація як відображення культурних алгоритмів і ціннісних трансформацій.

Семінарське заняття № 16. Філософське вчення про цінності

План заняття

1. Становлення аксіології як філософського розділу. Аксіологічний поворот у філософії (Г. Ріккерт, В. Віндельбандт, М. Шелер, Е. Гуссерль).
2. Проблема онтологічного статусу цінностей. Проблема типології цінностей: учення М. Шелера про цінності, різновиди цінностей.
3. Ціннісні орієнтації людини і проблема сенсу людського буття, смерті та безсмертя людини: основні філософські підходи.
4. Цінності як соціокультурні інваріанти: істина, раціональність, свобода. Свобода і відповідальність.

Першоджерела до семінару

1. Ріккерт Г. Природа і культура / Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Мелітополь, 2018. С. 294–296.
2. Віндельбандт В. Що таке філософія? / Філософія: Хрестоматія для аспірантів: Навчальний посібник. Мелітополь, 2018. С. 297–299.

Література до семінарського заняття № 16

Підручники і навчальні посібники

1. Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. С. 221–241.
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: підручник. Київ : Академвидав, 2008. С. 331–342.
3. Філософія цінностей: історія і сучасність / М.М. Підлісний, В.І. Шубін. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 47–57; С.65–73.
4. Кузнецова Т. В. Аксіологія соціальних комунікацій. Навчальний посібник. Суми : Вид-во Сумського державного університету, 2012. С. 9–24.

Додаткова література

1. Арндт Г. Криза культури: її соціальне та політичне значення. Між минулим і майбутнім / пер. з англ. Київ : Дух і літера, 2002. С. 205–236.
2. Макутон П. Я. Світоглядні ідеали і цінності, їх місце і роль в культурі. *Актуальні проблеми духовності*. 2002. Вип. 4. С. 19–30.
3. Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за наук. ред. О.В. Уваркіної. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. С. 7–43.
4. Сакало О.Є. Сьома хвиля світового дослідження цінностей (World Values Survey): історія, методологія та методика. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 31. С. 69–74.

Самостійна робота № 15. Аксіологічні засади людського життя

1. Криза духовних цінностей, її причини, прояви та наслідки.
2. Творчість як цінність. Освіта як цінність.
3. Істина як гуманістична і соціокультурна цінність. Багатомірність істини у філософії постмодерну.

Література до самостійної роботи № 15

1. Філософія цінностей: історія і сучасність / М.М. Підлісний, В.І. Шубін. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 58–64; С. 93–105; С. 123–135.
2. Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за наук. ред. О.В. Уваркіної. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. С. 43–62.

3. Пазенок В.С. Філософія: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2008. С. 158 –162.
4. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: підручник. Київ : Академвидав, 2008. С. 331–342 .
5. Філософія: навчальний посібник / за ред. І.Ф. Надольного. Київ : Вікар, 2006. С. 308–311; 385–402.
6. Філософія: навчальний посібник / за ред. Т.О. Сілаєвої. Тернопіль : Астон, 2008. С. 173–176.
7. Філософія: підручник / за ред. М.І. Горлача, В.Г. Кременя. Харків : Консум, 2000. С. 549–570.

Орієнтовні теми наукових робіт до змістового модуля 6

1. Проблема сутності та існування людини в історії філософії.
2. Проблема творчої самореалізації людини.
3. Проблема ідентичності особистості.
4. Постмодерна ідея «втрати суб'єктивності».
5. Наративні підходи до розуміння особистості.
6. Проблема сенсу життя, смерті та безсмертя людини як проблема філософії.
7. Проблема свободи волі в аналітичній філософії. Уявні експерименти щодо свободи волі.
8. Екзистенційний та комунікативний виміри істини.
9. Стать та гендер: біологічний та соціальний виміри.
10. Любов як екзистенційне та соціально зумовлене почуття.

Орієнтовні питання для підсумкового самоконтролю студентів

1. Філософія як наука, її предмет, основні розділи, методи. Місце філософії в системі наукового знання. Функції філософії.
2. Світогляд: його структура та функції. Міфологія і релігія як історичні типи світогляду, їх особливості і зв'язок з філософією.
3. Виникнення філософії. Східна і західна філософські парадигми. Культурно-історичні типи європейської філософії, їх загальна характеристика.
4. Загальна характеристика та основні школи давньоіндійської (веданта, джайнізм, буддизм, чарвака) і давньокитайської (конфуціанство, даосизм, легізм) філософії.
5. Антична філософія: особливості та основні етапи розвитку. Досократична філософія: провідні школи та філософські вчення. Постановка проблеми буття (Парменід, Демокрит).
6. Поворот античної філософії до людини. Сократівський метод. Порівняльна характеристика філософії софістів і Сократа.
7. Філософська система Платона: вчення про ідеї, пізнання, душу та ідеальну державу.
8. Філософська система Аристотеля, її основні ідеї та розділи (вчення про буття, пізнання, сутність людини і держави). Критика платонівської теорії ідей.
9. Антична філософія елліністичного періоду: загальна характеристика та основні школи (епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм, неоплатонізм).
10. Витоки, особливості та етапи розвитку середньовічної філософії. Патристика: проблема співвідношення віри і розуму. Вчення Августина Аврелія про людину, Бога та світ, державу та історію, проблема теодицеї.
11. Схоластика як етап розвитку середньовічної філософії та метод філософствування. Проблема універсалій і підходи до її вирішення. Філософсько-теологічна система Фоми Аквінського. Докази існування Бога.
12. Особливості філософії епохи Відродження. Гуманізм як напрям у розвитку філософії Відродження. Натурфілософські (М. Коперник, М. Кузанський) та соціально-політичні (Т. Мор, Т. Кампанелла, Н. Макіавеллі) вчення.
13. Особливості філософії Нового часу. Критика схоластики і формування моделі нової науки. Вчення Ф. Бекона про «ідоли» і шляхи пізнання, його емпірико-індуктивний метод.
14. Сенсуалізм: відчуття як джерело знань (Дж. Локк, Дж. Берклі). Скептицизм та феноменалізм Д. Юма.
15. Раціонально-дедуктивна методологія Р. Декарта. Метод сумніву як основа достовірного пізнання. Вчення про вроджені ідеї та істину. Картезіанський поворот у філософії.
16. Проблема субстанції у філософії Нового часу. Дуалізм Р. Декарта і постановка психофізичної проблеми. Монізм і пантеїзм Б. Спінози, вчення Г. Лейбніца про монади, іматеріалізм Дж. Берклі.
17. Філософія європейського Просвітництва: провідні теми. Концепції суспільного договору (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.Ж. Руссо, І. Кант).
18. Критична філософія І. Канта: джерела, загальна характеристика і основні проблеми. Кантівська теоретична філософія: «коперніканський переворот» у теорії пізнання. Проблема антиномій.
19. Практична філософія І. Канта: зв'язок моралі і свободи, ідея морального обов'язку. Категоричний імператив як вищий моральний закон.
20. Система абсолютного ідеалізму Г. Гегеля, її складові. Діалектика як теорія і метод.

21. Марксистська філософія, її джерела, основні ідеї і принципи. Матеріалістичне розуміння людини, суспільства та історії. Франкфуртська школа неомарксизму.
22. Ірраціоналістичні течії у Західній філософії XIX – початку XX ст. «Філософія життя» (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, А. Бергсон, О. Шпенглер), її вплив на формування некласичної парадигми.
23. Основні положення психоаналізу. Структурна модель психіки та її захисні механізми. «Едіпів комплекс», Ерос і Танатос. Вчення про колективне несвідоме К. Юнга.
24. Прагматизм як теорія істини, метод і моральне вчення (Ч. Пірс, У. Джеймс, Д. Дьюї).
25. Неокантіанство як традиція критичного перегляду філософської спадщини І. Канта. Основні методологічні орієнтири у вченнях представників Марбурзької (Г. Коген, П. Наторп, Е. Кассірер) та Баденської (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) шкіл.
26. Позитивізм: особливості, основні положення, етапи розвитку. Неопозитивізм (Віденський гурток, Р. Карнап): розуміння філософії як методології науки, програма подолання метафізики, проблема демаркації.
27. Аналітичний напрямок у філософії XX ст., його особливості, основні проблеми, методи. Провідні ідеї Л. Вітгенштейна: концепції логічного аналізу мови та мовних ігор.
28. Критичний раціоналізм К. Поппера: провідні ідеї, ключові поняття, методологічні засади. Критика історизму і концепція відкритого суспільства.
29. Феноменологія Е. Гуссерля: вчення про природу людської свідомості. Іntenційність як сутнісний прояв свідомості. Життєвий світ як фундаментальний горизонт. Феноменологічний метод та феноменологічний рух у філософії XX ст.
30. Філософія екзистенціалізму (М. Гайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю): проблеми буття та свободи людини.
31. Герменевтика як теорія інтерпретації: базові поняття. Проблема розуміння. Розуміння як метод гуманітарних наук.
32. Джерела формування, специфічні особливості та основні етапи розвитку української філософії. Філософська думка доби Київської Русі.
33. Філософські здобутки Києво-Могилянської академії. Кордоцентризм філософії Г. Сковороди та П. Юркевича.
34. Кирило-Мефодіївське товариство і філософія української національної ідеї. Філософські погляди М. Драгоманова, О. Потебні та І. Франка.
35. Українська філософська думка кінця XIX – I пол. XX ст. Історіософія М. Грушевського, філософія права Б. Кістяківського, вчення про ноосферу В. Вернадського, етика «конкордизму» В. Винниченка.
36. Онтологія та коло її проблем. Основні підходи до розуміння буття та його структури. Характеристики чистого буття, проблема його єдності і руху (Парменід, Зенон).
37. Проблема категоріального визначення буття. Системи категорій в історії філософії (Аристотель, І. Кант, Г. Гегель). Фундаментальні філософські категорії.
38. Концепції буття в історії філософії та сучасній онтології. Поняття метафізики та натурфілософії, Проблема співвідношення матеріального та духовного.
39. Становлення і ключові проблеми філософії свідомості. Поняття свідомості, її властивості та функції.
40. Сучасні дослідження у філософії свідомості: фізикалізм та антифізикалізм. Уявні експерименти в аналітичній філософії свідомості.
41. Мова як інформаційно-знакова система, функції мови. Природні та штучні мови. Поняття «мовної гри». Гіпотеза лінгвістичної відносності.

42. Пізнання як процес, його структура. Основні проблеми гносеології. Чуттєвий і раціональний аспекти пізнання, проблема його джерел (емпіризм, раціоналізм, трансценденталізм).
43. Проблема пізнаваності світу: позиція та аргументи гносеологічних оптимістів і скептиків.
44. Проблема витлумачення знання, його співвідношення з інформацією та переконанням. Проблема об'єктивності та обґрунтування знання.
45. Проблема істини: основні характеристики, філософські концепції та критерії. Принцип фалібілізму і релятивізм.
46. Поняття науки та головні аспекти її розуміння. Специфіка наукового знання. Проблема демаркації і підходи до її розв'язання.
47. Структура наукового пізнання. Емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання, проблема їх співвідношення. Форми наукового знання і проблема теоретичного навантаження фактів.
48. Поняття наукового методу, проблема його універсальності. Проблема класифікації наук. Специфіка математичного, природничо-наукового й гуманітарного пізнання.
49. Проблема розвитку наукового знання. Кумулятивізм та антикумулятивізм, екстерналізм та інтерналізм як філософські підходи.
50. Соціальна філософія та коло її основних проблем. Проблема визначення суспільства. Підсистеми (сфери) суспільства та проблема їх взаємообумовленості.
51. Філософські концепції сучасного суспільства («Відкрите суспільство», «Інформаційне суспільство», «Масове суспільство», «Комунікативне суспільство» та ін.).
52. Проблема сутності, необхідності і призначення держави. Філософські концепції походження держави.
53. Соціальні цінності як регулятори соціальних дій. Філософське обґрунтування соціальної справедливості, свободи і рівності.
54. Філософське розуміння історії, проблема її єдності, спрямованості, сенсу історії. Ідея прогресу і проблема його критеріїв.
55. Історична типологія суспільств в рамках лінійної і культурно-цивілізаційної моделей. Філософські концепції всесвітньої історії.
56. Історичні зміни: причини і суб'єкти. Історичний детермінізм. Критика історизму.
57. Предмет, проблематика та основні напрями філософської антропології. Антропологічний поворот і його оновлення. Становлення філософської антропології.
58. Проблема природи і сутності людини, основні підходи до її розв'язання. Есенційний та екзистенційний підходи, їх представники та аргументи.
59. Специфіка людського буття, його сфери: тілесність, свідомість (духовність), соціальність. Комунікативний вимір людського буття як реальність соціалізації і соціальної взаємодії.
60. Проблема особистості в філософії: дескриптивні і нормативні концепції. Свобода, творчість, моральність як особистісні виміри людського.
61. Аксиологія як розділ філософії, її предмет та основні проблеми. Аксиологічний поворот у філософії. Баденська школа.
62. Цінності як позитивні значущості, проблема їх природи та онтологічного статусу, співвідношення з потребами.
63. Проблема типології цінностей. Особливості матеріальних та духовних цінностей. Проблема сенсу людського буття.
64. Духовні цінності. Проблема кризи духовних цінностей, шляхи їх подолання. Істина, свобода і раціональність як соціокультурні та духовні цінності.

Контроль успішності студентів

Під час виставлення підсумкової оцінки за навчальну дисципліну заліковий кредит (100% = 100 балів) розподіляється для оцінювання в балах рівня, якості та обсягу знань, умінь та навичок студента відповідно до таких залікових модулів:

- відвідування лекцій – до 10 балів;
- участь у семінарському занятті – до 25 балів (виступ, доповнення виступу, опонування виступу тощо);
- самостійна робота – до 25 балів (засвоєння тем і питань, що винесені на самостійне опрацювання, опрацювання першоджерел);
- фінальний екзамен – до 40 балів.

Крім того, студент може отримати додаткові заохочувальні бали за активну участь у науково-дослідницькій роботі з філософії (доповідь на студентській науковій конференції, участь у роботі наукового гуртка або проблемної групи) – до 30 балів.

Допуск до екзамену отримують студенти, які за роботу протягом навчального курсу набрали не менше 20 балів. Для загальної позитивної оцінки за курс необхідно набрати також не менше 12 балів на екзаміні. Студенти, які за роботу протягом навчального курсу набрали 90 балів (з урахуванням додаткових балів), отримують оцінку «відмінно» (А 90) без складання екзамену. Мінімальна кількість балів, яку здобувачу необхідно набрати на екзаміні, щоб його відповідь могла бути оцінена позитивно, – 12 балів. Якщо студент набирає менше 12 балів (менше 30 % від максимальної оцінки), у відомість вноситься оцінка FX 35 незалежно від кількості балів за поточну роботу.

Для дистанційного навчання екзаменаційний білет містить два питання та тестові завдання. Максимальна кількість балів за відповіді: перше питання – 15 балів, друге питання – 15 балів. Тестові завдання оцінюються у 10 балів.

За національною шкалою	За шкалою ECTS	Кількість балів
ВІДМІННО	A	90-100
ДОБРЕ	B	80-89
	C	71-79
ЗАДОВІЛЬНО	D	61-70
	E	50-60
НЕЗАДОВІЛЬНО	FX	30-49
	F	0-29

Основними критеріями оцінювання знань студентів на екзаміні є:

1. міра розуміння навчального матеріалу, який повідомляється;
2. повнота, правильність, точність та аргументованість відповіді;
3. уміння застосовувати набуті знання у стандартних і нестандартних ситуаціях;
4. демонстрація системного мислення і розуміння зв'язку між різними розділами та історичними типами філософії;
5. вміння пояснювати зміст основних понять та суть філософських проблем;
6. здатність співвідносити філософа та історичний тип чи напрямок філософії.

На екзамені з філософії оцінюватимуться відповіді на теоретичні питання. Критерії оцінювання для кожного з двох питань є однаковими.

Шкала оцінювання відповіді на екзамені

(по кожному питанню)

Бали	Критерії оцінювання знань студентів
<p>16-20 – очно</p> <p>13-15 – дист.</p>	<p>Студент повністю оволодів теоретичним матеріалом, логічно, послідовно та із розумінням викладає його суть. Демонструє знайомство із текстами рекомендованих першоджерел. Надає означення філософських термінів, співвідносить імена філософів та історичні типи філософії чи філософські напрямки і підходи, демонструє навички системного та аналітичного мислення. Аргументовано і грамотно формулює свої думки, самостійно робить висновки. При відповіді студент не допускає фактичних і мовленнєвих помилок.</p>
<p>11-15 – очно</p> <p>9-12 – дист.</p>	<p>Студент добре володіє теоретичним матеріалом, спроможний його узагальнювати і систематизувати, опрацював основну літературу, рекомендовану навчальною програмою з дисципліни. Демонструє вміння аналізувати, узагальнювати, робити висновки. Іноді допускає незначні огріхи при означенні понять чи змісті філософських концепцій, суті філософських проблем, підходів до їх розв'язання. Практично не допускає фактичних та мовленнєвих помилок.</p>
<p>6-10 – очно</p> <p>4-8 – дист.</p>	<p>Студент може розкрити приблизно половину навчального матеріалу. Непослідовно і незв'язно висловлює власну думку щодо основних філософських проблем та концепцій; губиться при необхідності навести приклади, не завжди може дати відповідь на запитання, що конкретизує його висловлювання. Виклад характеризується поверховістю, недостатньою осмисленістю і логічністю, бідністю словника, значною кількістю фактичних помилок.</p>
<p>1-5 – очно</p> <p>1-3 – дист.</p>	<p>Студент епізодично відтворює теоретичний матеріал на рівні уривчастого переказування або відтворює окремі фрагменти опрацьованого матеріалу, що становить 1/3 частину від загального обсягу змісту питання. Загалом демонструє розуміння суті питання, але не може розкрити його у повній мірі; участь студента у діалозі обмежується кількома елементарними репліками, що не враховують ситуації. Допускає суттєві помилки при означенні основних філософських понять, характеристиці історичних типів філософії, конкретних філософських концепцій, підходів до розв'язання філософських проблем.</p>

МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

ФІЛОСОФІЯ

Методичний комплекс з навчальної дисципліни

Електронне видання

Кафедра філософії
Криворізького державного педагогічного університету
50086 Кривий Ріг, просп. Гагаріна, 54.
Тел.: +38 (056) 470-13-34 +38 (056) 470-13-38
E-mail: kdpu@kdpu.edu.ua
k_philosophy@kdpu.edu.ua